

**rijksuniversiteit
groningen**

**De mening van inwoners van de
provincie Zuid-Holland
over de energietransitie**

Lu Liu, Dr. Goda Perlaviciute, en Prof. Dr. Lorenzo Squintani

01 augustus 2021

Inhoudsopgave

Introductie	1
Onderwerpen waarop het onderzoek zich richt	2
Samenvatting	5
Hoofdstuk 1: Methode, deelnemers.....	9
1.1 Procedure.....	9
1.2 Deelnemers in verschillende gemeenten	11
Hoofdstuk 2: Klimaatverandering en duurzame energietransitie	17
Hoofdstuk 3: Oordelen over energiebronnen in de provincie Zuid-Holland	19
3.1 Acceptatie verschillende energiebronnen.....	19
3.2 Relatie tussen acceptatie energiebronnen en waarden	21
Hoofdstuk 4: Windmolens op land en zonnevelden in de provincie Zuid-Holland	23
4.1. Gevolgen van windmolens op land en zonnevelden	23
4.2. Voorwaarden voor het ontwikkelen van windmolens op land en zonnevelden	29
4.3. Relatie tussen voorwaarden voor het ontwikkelen van windmolens op land en zonnevelden te ontwikkelen en waarden	31
4.4. Emoties	33
Hoofdstuk 5: Vertrouwen in betrokken partijen.....	35
Hoofdstuk 6: Het betrekken van mensen bij besluitvorming over energietransitie...	37
6.1. Fase van besluitvorming.....	37
6.2. Vorm van participatie.....	40
6.3. Methode van participatie.....	43
6.4. Niveau van participatie	47
6.5. Participatie in specifieke beslissingen van het project	51
6.6. Vertegenwoordiger van verschillende maatschappelijke groepen in publieke participatie.....	53
6.7. Relatie tussen waarden en oordelen over publieke participatie	57
Conclusies	59
References.....	65

Introductie

Wat is energietransitie? Om de opwarming van de aarde zo veel mogelijk te beperken wordt ernaar gestreefd om zoveel mogelijk energie te besparen en in 2050 alle energie in de provincie Zuid-Holland op een **duurzame manier** op te wekken. Fossiele energiebronnen zoals steenkool, olie en aardgas kunnen bijvoorbeeld worden vervangen door zonne- en windenergie, geothermie (oftewel aardwarmte) en biomassa (verbranden van organisch materiaal). Het overstappen van fossiele naar duurzame energiebronnen is onderdeel van de **energietransitie**. De Provincie Zuid-Holland en haar gemeenten overwegen verschillende mogelijkheden om meer duurzame energie op te wekken in plaats van fossiele energie, waaronder het bouwen van windturbines en het leggen van zonnepanelen. Provincie Zuid-Holland telt 7 RES Regio's, die elk een eigen Regionale Energie Strategie ontwikkelen.

Publieke acceptatie is een belangrijke factor voor het realiseren van een duurzame energietransitie. Het is daarom belangrijk om inzicht te krijgen in de meningen van inwoners van de provincie Zuid-Holland over de energietransitie.

Rijksuniversiteit Groningen heeft onafhankelijk onderzoek gedaan naar hoe de inwoners van de provincie Zuid-Holland over de energietransitie, en meer specifiek windenergie en zonne-energie, denken¹. Voor meer informatie over dit onderzoek, kunt u kijken op <https://www.rug.nl/about-ug/organization/collaboration/research-collaboration/onderzoekenergietransitie/>. We streefden ernaar om een representatief beeld te krijgen van de meningen van mensen met verschillende leeftijden, opleidingsniveaus en inkomens in verschillende gemeentes en de zeven RES-regio's van de provincie Zuid-Holland.²

¹ Het onderzoek maakte deel uit van het RESPECT-project, dat wordt gefinancierd door NWO.

² We hebben in 2019 ook een soortgelijke studie uitgevoerd in de provincie Groningen. Het rapport voor de provincie Groningen vindt u hier: <https://www.rug.nl/about-ug/organization/collaboration/research-collaboration/onderzoekenergietransitie/documenten/report-mening-over-energietransitie-groningen-27-02-2019v8.pdf>.

Onderwerpen waarop het onderzoek zich richt

1. *De meningen over klimaatverandering en de energietransitie.* Des te meer men gelooft dat klimaatverandering bestaat, dat klimaatverandering veroorzaakt is door menselijk handelen en dat klimaatverandering negatieve gevolgen heeft, des te meer men bereid is om actie te ondernemen om klimaatverandering te voorkomen en/of te verminderen (Hornsey, Harris, Bain, & Fielding, 2016; Heath & Gifford, 2006; Sibley & Kurz, 2013). Daarom hebben we onderzocht **hoe de inwoners van de provincie Zuid-Holland over klimaatverandering denken en hoe de meningen over klimaatverandering samenhangen met de oordelen over energietransitie.** We bespreken deze resultaten in hoofdstuk 2.

2. *Acceptatie energiebronnen.* In de toekomst kan er gebruik worden gemaakt van verschillende niet-fossiele energiebronnen, zoals zonne- en windenergie, en geothermie. Daarom hebben we onderzocht **hoe de inwoners van de provincie Zuid-Holland oordelen over deze verschillende energiebronnen.** We bespreken deze resultaten in hoofdstuk 3.

3. *Evaluatie kosten en baten windenergie.* Oordelen over de kosten en baten van energieprojecten beïnvloeden de publieke acceptatie van deze projecten (Perlaviciute & Steg, 2014). Daarom hebben we onderzocht **hoe mensen in de provincie Zuid-Holland oordelen over de (mogelijke) gevolgen van windenergie op land en zonnevelden, waaronder gevolgen voor de natuur en het milieu, de lokale economie, de energievoorziening, energieprijzen, het landschap, en de waarde van huizen.** We bespreken deze resultaten in hoofdstuk 4.

4. *Emoties.* Energieprojecten kunnen (sterke) emoties bij mensen oproepen. Deze emoties hangen vaak samen met hoe acceptabel mensen energieprojecten vinden (Perlaviciute, Steg, Contzen, Roeser, & Huijts, 2018). Daarom hebben we onderzocht **in welke mate mensen verschillende negatieve en positieve emoties ervaren wanneer ze denken aan windenergie op land en zonnevelden in de provincie Zuid-Holland.** We bespreken deze resultaten in hoofdstuk 4.

5. *Vertrouwen*. Hoe meer vertrouwen men heeft in de partijen die verantwoordelijk zijn voor het ontwikkelen van energieprojecten, hoe hoger is de publieke acceptatie van deze projecten (Huijts, Molin, & Steg, 2012; Perlaviciute & Steg, 2014). Daarom hebben we onderzocht **in welke mate men vertrouwen heeft in verschillende partijen die betrokken (kunnen) zijn bij windenergieprojecten in de provincie Zuid-Holland**. We bespreken deze resultaten in hoofdstuk 5.

6. *Publieke participatie*. Uit het onderzoek blijkt dat de *waargenomen procedurele rechtvaardigheid* hoger is wanneer mensen denken dat ze invloed kunnen hebben op de beslissingen over energieprojecten (Walker & Baxter, 2017). Waargenomen procedurele rechtvaardigheid hangt positief samen met de acceptatie van energieprojecten (Huijts, Molin, & Steg, 2012; Perlaviciute & Steg, 2014). Er is echter weinig bekend over hoe men betrokken wil worden bij de beslissingen over energieprojecten, bijvoorbeeld op welk moment, in welke mate, in welke vorm, en met betrekking tot welke vragen. Daarom hebben we onderzocht **hoe men betrokken wil worden bij de besluitvorming over de energietransitie**. Aangezien verschillende maatschappelijke groeperingen niet dezelfde mogelijkheid lijken te hebben om deel te nemen aan publieksparticipatieprocedures (Squintani & Schoukens, 2019), is in dit hoofdstuk gekeken naar **de wenselijkheid om aanvullende maatregelen te nemen om gemarginaliseerde maatschappelijke groepering alsnog te laten deelnemen aan participatieve processen over de energietransitie in Zuid-Holland**. We bespreken deze resultaten in hoofdstuk 6.

7. *Waarden*. Onderzoek laat zien dat de waarden van mensen invloed hebben op hoe mensen over energieprojecten oordelen en hoe acceptabel ze verschillende energieprojecten vinden. In dit kader zijn vier typen waarden relevant: biosferische waarden (de mate waarin men het milieu en de natuur belangrijk vindt); altruïstische waarden (de mate waarin men het welzijn van anderen en van de maatschappij belangrijk vindt); egoïstische waarden (de mate waarin men gericht is op het eigen belang, zoals geld of status), en hedonische waarden (de mate waarin men het eigen comfort en plezier belangrijk vindt) (Perlaviciute & Steg, 2014; 2015). Daarom hebben

we onderzocht **hoe de waarden van mensen samenhangen met hun oordelen over de energietransitie**. Dit kan belangrijke inzichten bieden voor het beleid gericht op het integreren van maatschappelijke waarden in de energietransitie. We bespreken deze resultaten in hoofdstukken 3, 4 en 6.

Voorafgaand aan de bespreking van de resultaten, beschrijven we in het volgende hoofdstuk de onderzoeksmethode en de deelnemers.

Samenvatting

Hoofdstuk 1: Methode, deelnemers

- Onze 1738 deelnemers zijn afkomstig uit elke gemeente in de zeven regio's in Zuid-Holland. De gemiddelde leeftijd is 58 jaar, met een gelijke verdeling tussen mannen (50.2%) en vrouwen (43.4%). De deelnemers zijn divers wat betreft inkomen en opleiding.

Hoofdstuk 2: Klimaatverandering en duurzame energietransitie

- Het overgrote deel van de deelnemers gelooft in het bestaan van klimaatverandering.
- De deelnemers zijn het ook grotendeels eens met de stellingen dat klimaatverandering menselijke oorzaken heeft en tot negatieve gevolgen zal leiden.
- De deelnemers zijn het ook grotendeels eens met de stellingen dat Nederland en zichzelf medeverantwoordelijk zijn voor klimaatverandering, en dat Nederland en zichzelf minder fossiele energiebronnen moeten gebruiken om klimaatverandering tegen te gaan.

Hoofdstuk 3: Oordelen over energiebronnen in de provincie Zuid-Holland

- Zonnepanelen op daken worden als meest acceptabel gezien, gevolgd door energie uit restwarmte van industrie, energie uit aardwarmte (geothermie), energie uit waterwarmte (aquathermie), windmolens op zee, zonneparken, windmolens op land, kernenergie, en biomassa. Opvallend is dat alle gemiddelden boven het middelpunt van de schaal liggen, wat betekent dat men in Zuid-Holland alle hernieuwbare energiebronnen en ook kernenergie gemiddeld genomen enigszins acceptabel vindt.

Hoofdstuk 4: Windmolens op land en zonnevelden in de provincie Zuid-Holland

- Men oordeelt positief over en hecht belang aan alle gevolgen van windmolens op

land/zonnevelden, zoals verminderen van klimaatverandering, het milieu, het landschap in de provincie Zuid-Holland, de natuur in de omgeving, de waarde van huizen in de omgeving, de energierekening, de toekomstige generaties, de betrouwbaarheid van de energievoorziening, de gezondheid van mensen in de omgeving, het imago van de provincie Zuid-Holland, de aantrekkelijkheid van de woonomgeving, de lokale economie in de provincie, de werkegelegenheid in de provincie, en het gemak en comfort van het energiegebruik thuis. Men oordeelt positiever over de algemene gevolgen dan over de lokale gevolgen van windmolens op land/zonnevelden.

- Acceptatie van windmolens op land/zonnevelden is vooral hoger wanneer de bewoners schone energie kunnen gebruiken, als de bewoners betrokken zijn bij de besluitvorming over de windmolens, en als de kosten en baten eerlijk zijn verdeeld tussen rijke en minder rijke mensen. De meeste deelnemers zijn het oneens met de stelling dat windmolens op land in de provincie Zuid-Holland nooit acceptabel zijn.
- Mensen ervaren geen sterke negatieve emoties bij windmolens op land/zonnevelden in de provincie Zuid-Holland (angstig, boos, geërgerd, teleurgesteld, ongemakkelijk, vreselijk en machteloos), maar ook geen zeer sterke positieve emoties (tevreden, kalm, enthousiast, blij, hoopvol en trots).

Hoofdstuk 5: Vertrouwen in betrokken partijen

- Over het algemeen is het vertrouwen van deelnemers in de betrokken partijen niet heel hoog, maar wel boven het middelpunt van de schaal. Deelnemers vertrouwen de eigen gemeente meer dan de provincie Zuid-Holland, en dan het Rijk.

Hoofdstuk 6: Het betrekken van mensen bij besluitvorming over energietransitie

- Fase van besluitvorming: Over het algemeen wil men betrokken worden in alle fases van de besluitvorming, maar vooral bij de besluitvorming over concrete projecten. Verder denkt men dat inwoners momenteel niet goed worden

betrokken bij de besluitvorming in elke fase; de gemiddelde evaluaties van de daadwerkelijke betrokkenheid bij alle fases van de besluitvorming liggen rond het middelpunt van de schaal.

- Vorm van participatie: Deelnemers vinden het vooral wenselijk om inwoners te informeren en inwoners inspraak te geven en inwoners mee laten beslissen over energietransitie in Zuid-Holland. Inwoners zelf de beslissingen laten nemen wordt als wat minder wenselijk gezien. Mensen vinden dat alle vormen van betrokkenheid momenteel relatief weinig plaatsvinden; de gemiddelde scores liggen rond het middelpunt van de schaal; bewoners informeren wordt als het meest gangbare beoordeeld.
- Methode van participatie: Men oordeelt het meest positief over opiniepeilingen en informatie (bijv. brief lezen, website bekijken), gevolgd door referenda, advies van inwoners w.b. besluitvorming (bijv. klankbordgroep), inloopavonden (zonder discussie), digitale vormen van participatie, interactieve bijeenkomsten, en persoonlijke ontmoetingen.
- Participatie in specifieke projecten: Deelnemers vinden het vooral wenselijk om mee te beslissen waar in de provincie het wind- of zonnepark wordt geplaatst en de hoeveelheid en grootte van de windmolens of zonnepanelen, gevolgd door hoe de bewoners kunnen profiteren van de opbrengsten van wind- of zonnenergie, het ontwikkelen van andere energiebronnen in plaats van wind in Zuid-Holland, het wel of niet ontwikkelen van een wind- of zonnepark in Zuid-Holland, en of Zuid-Holland en Nederland überhaupt iets moeten doen om klimaatverandering tegen te gaan.
- Deelnemers vinden dat vooral hoger opgeleiden, mensen met een meer dan modaal inkomen en middelbare leeftijd (tussen 45 en 64 jaar) vertegenwoordigd zijn in de besluitvorming over de energietransitie in Zuid-Holland. Tegelijkertijd vinden deelnemers dat kinderen (jonger dan 16 jaar), jongeren (tussen 16 en 24 jaar) en lager opgeleiden het minst vertegenwoordigd zijn in de besluitvorming over de energietransitie in Zuid-Holland.
- Het overgrote deel van de deelnemers vindt het investeren van meer tijd en geld

door verantwoordelijke partijen (overheden, projectontwikkelaars) in het betrekken van mensen van ondervertegenwoordigde groepen wenselijk. Het overgrote deel van de deelnemers vindt het zwaarder laten meewegen van de meningen van mensen van ondervertegenwoordigde groepen dan die van mensen van vertegenwoordigde groepen ook wenselijk.

Hoofdstuk 1: Methode, deelnemers

We hebben inwoners van de provincie Zuid-Holland benaderd om een vragenlijst in te vullen voor dit onderzoek³. Hieronder beschrijven we de procedure (1.1) en de deelnemers in de verschillende gemeenten (1.2).

1.1 Procedure

De dataverzameling vond plaats in de periode december 2020 – april 2021, in alle zeven RES-regio's in de provincie Zuid-Holland.

In de eerste helft van de dataverzameling werden mensen benaderd door getrainde studenten van de Haagse Hogeschool om deel te nemen aan het onderzoek over de energietransitie in de provincie Zuid-Holland, door het invullen van een vragenlijst. Bij het verzamelen van de gegevens werden de coronareglementen strikt gevolgd.

De studenten hebben mensen om twee manieren benaderen i) mensen gevraagd uit hun eigen netwerk en ii) deur-aan-deur. Studenten werden gevraagd om 30 respondenten uit hun eigen netwerk te benaderen, met zo veel mogelijk verschillende maatschappelijke achtergronden, zoals geslacht, leeftijd, opleiding en inkomen. Studenten konden of de link sturen naar de online vragenlijst of de papiervragenlijst geven. Voor deur-aan-deur, elke student heeft willekeurig 5 straten in zijn stad/dorp gekozen en daarna heeft 6 huizen in elke straat gekozen. In deze huizen hebben de studenten in de brievenbus de brief aan bewoners, de vragenlijst, en de retourenvelop neergelegd. Deelnemers konden de retourenvelop gebruiken om de ingevulde vragenlijst terug te sturen naar de Rijksuniversiteit Groningen (geen postzegel nodig).

Het invullen van de vragenlijst duurde ongeveer 30 minuten. Voor eventuele vragen over de vragenlijst was het mogelijk om contact op te nemen met de hoofdonderzoekers via email en telefoon.

Tijdens de dataverzameling bleek het responspercentage lag te zijn als gevolg van de

³ Privacy: Bij het opstellen van dit rapport zijn enkele persoonlijke gegevens van de deelnemers verwerkt. Alle gegevens zijn strikt vertrouwelijk verwerkt in overeenstemming met het privacy-beleid van de Rijksuniversiteit Groningen.

coronasituatie, wat tot een minder representatieve steekproef zou kunnen leiden.

Daarom hebben we de dataverzameling in twee fases opgesplitst: in de tweede fase van de dataverzameling hebben wij gebruik gemaakt van vooraf gerekruteerde deelnemerspanels van het bedrijf Panelinzicht. Wij hebben het panelbedrijf gevraagd om deelnemers uit elke gemeente uit de zeven RES-regio's in provincie Zuid-Holland te benaderen (afhankelijk van het inwonertal per gemeente). Deze methode heeft geleid tot een betere vertegenwoordiging van inwoners van de provincie Zuid-Holland (Figuur 1). Er sprake is van een evenwichtige werving van deelnemers in de zeven RES van de provincie Zuid-Holland.

Figuur 1. Zeven RES-regio's in provincie Zuid-Holland.

(Source: <https://www.zuid-holland.nl/onderwerpen/energie/energie-regio/>)

1.2 Deelnemers in verschillende gemeenten

In totaal hebben 1738 mensen deelgenomen aan dit onderzoek. In Tabel 1 staat een overzicht van het totaal aantal deelnemers per gemeente.

Tabel 1. Overzicht van het totaal aantal deelnemers per gemeente.

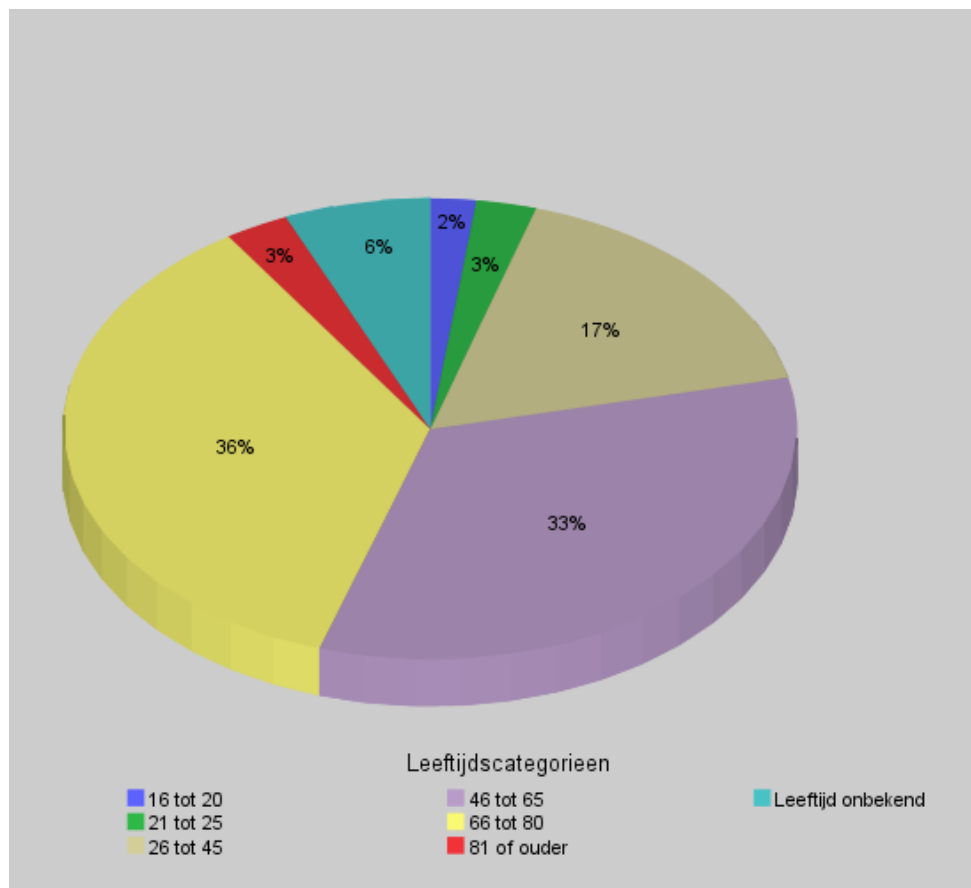
RES-Regio (aantal deelnemers)	Gemeente	Aantal deelnemers
Rotterdam Den Haag (1109)	Albrandswaard	12
	Barendrecht	20
	Brielle	8
	Capelle aan den IJssel	27
	Delft	59
	Den Haag	280
	Hellevoetsluis	17
	Krimpen aan den IJssel	13
	Lansingerland	24
	Leidschendam-Voorburg	32
	Maassluis	14
	Midden-Delfland	20
	Nissewaard	34
	Pijnacker-Nootdorp	21
	Ridderkerk	20
	Rijswijk	26
	Rotterdam	281
	Schiedam	34
	Vlaardingenv	40
	Wassenaar	12
Westland	50	
Westvoorne	7	
Zoetermeer	58	

Alblasserwaard (32)	Gorinchem	17
	Molenlanden	15
Goeree-Overflakkee (16)	Goeree-Overflakkee	16
Holland Rijnland (278)	Alphen aan den Rijn	48
	Hillegom	11
	Kaag en Braassem	13
	Katwijk	28
	Leiden	68
	Leiderdorp	11
	Lisse	10
	Nieuwkoop	14
	Noordwijk	26
	Oegstgeest	14
	Teylingen	20
	Voorschoten	11
Zoeterwoude	4	
Midden-Holland (106)	Bodegraven-Reeuwijk	15
	Gouda	34
	Krimpenerwaard	25
	Waddinxveen	14
	Zuidplas	18
Drechtsteden (135)	Alblasserdam	10
	Dordrecht	49
	Hardinxveld-Giessendam	8
	Hendrik-Ido-Ambacht	13
	Papendrecht	18
	Sliedrecht	18
	Zwijndrecht	19

Hoeksche Waard (31)	Hoeksche Waard	31
------------------------	----------------	----

Leeftijd. De gemiddelde leeftijd in de steekproef is 58 jaar, met een minimum van 16 jaar en een maximum van 93 jaar; 66 deelnemers hebben hun leeftijd niet opgegeven (zie Figuur 2). De verdeling van respondenten over leeftijdscategorieën in de steekproef komt overeen met de leeftijd van de populatie van de provincie Zuid-Holland op basis van CBS-gegevens.

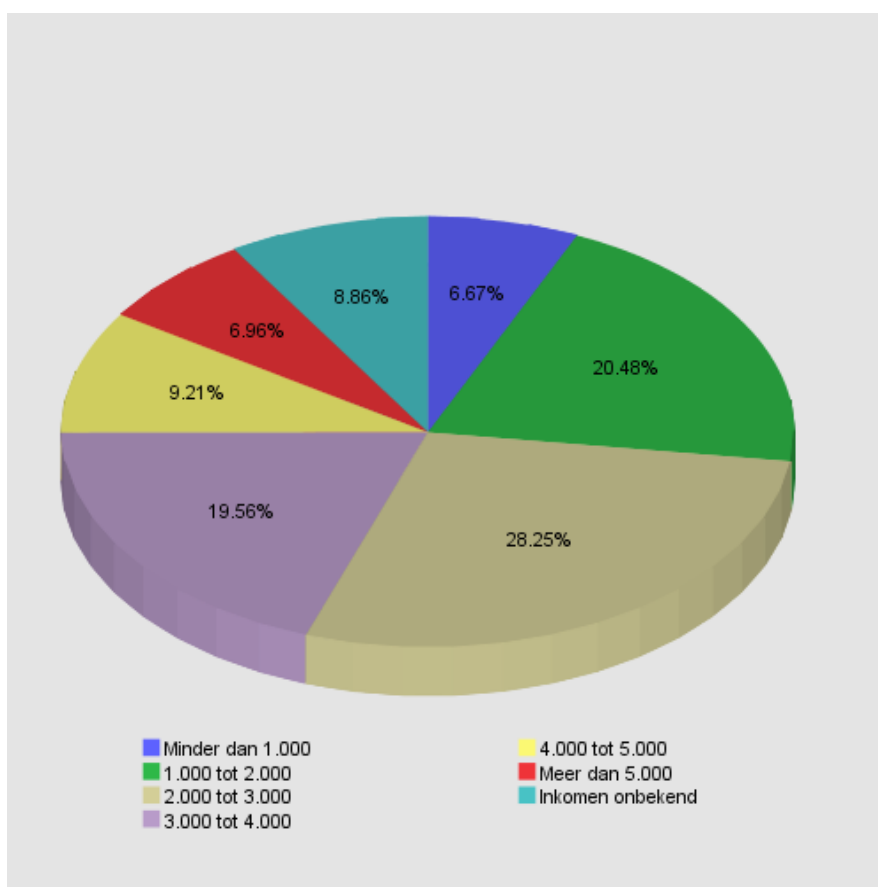
Figuur 2. Leeftijdscategorieën.

Geslacht. In totaal namen 755 vrouwen (43.4%) deel aan het onderzoek en 873 mannen (50.2%). Zeven deelnemers hebben "anders" aangegeven (0.4%) en 103 deelnemers hebben hun geslacht niet vermeld (5.9%).

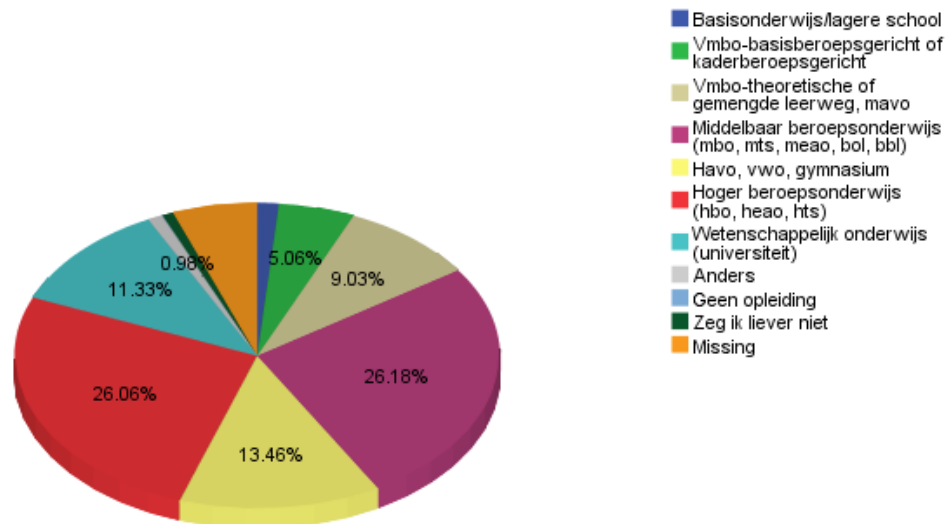
Inkomensniveau. Het maandelijks netto-inkomen van deelnemers komt goed overeen met de inkomensverdeling in de populatie van de provincie Zuid-Holland op basis van de gegevens van het CBS (zie Figuur 3).

Figuur 3. Netto-inkomen per huishouden per maand in Euro's.

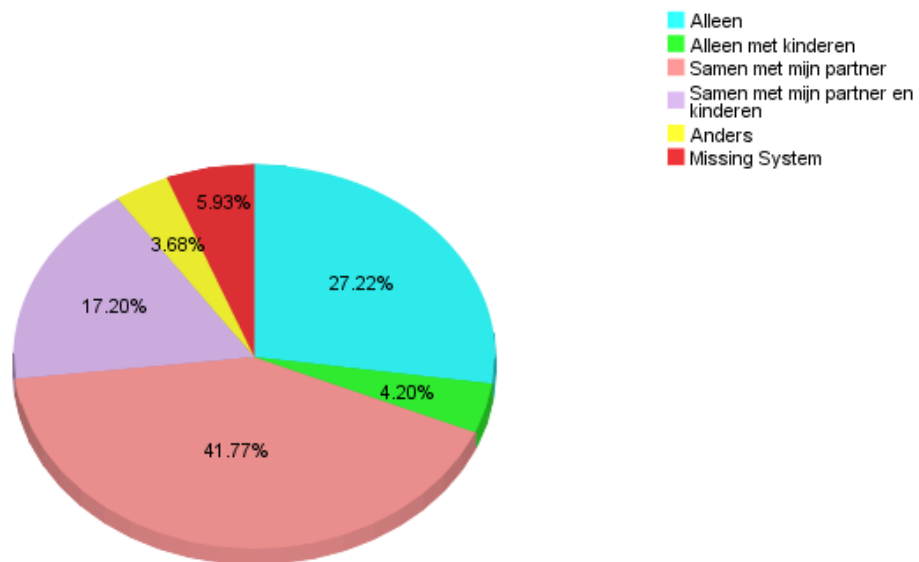
Opleidingsniveau. Het opleidingsniveau van deelnemers komt goed overeen met de inkomensverdeling in de populatie van de provincie Zuid-Holland op basis van de gegevens van het CBS (zie Figuur 4).

Figuur 4. Hoogst afgeronde onderwijsniveau.

Woonsituatie. De meeste deelnemers wonen samen met hun partner, gevolgd door alleenwonenden, en mensen die samen wonen met hun partner en kinderen (zie Figuur 5).

Figuur 5. Woonsituatie.

Koop- of huurhuis. In totaal hebben 989 deelnemers een koophuis (56.9%) en 615 deelnemers hebben een huurhuis (35.4%). Hierbij hebben 25 deelnemers “anders” aangegeven (0.4%) en 109 deelnemers hebben het niet vermeld (6.3%).

Hoofdstuk 2: Klimaatverandering en duurzame energietransitie

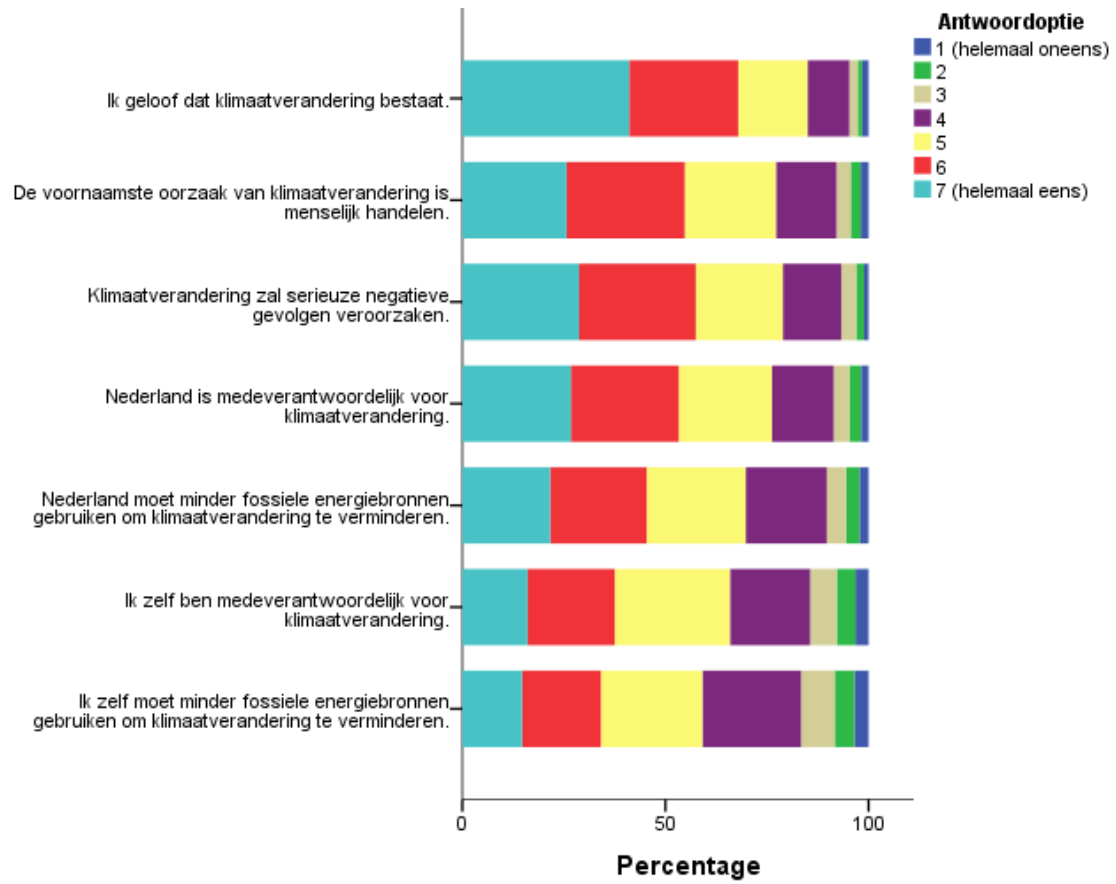
We hebben deelnemers gevraagd hoe ze denken over klimaatverandering. Deze vragen gingen over drie verschillende aspecten van klimaatverandering:

- De mate waarin mensen geloven in het bestaan van klimaatverandering.
- De mate waarin mensen denken dat klimaatverandering natuurlijke of menselijke oorzaken heeft.
- De mate waarin mensen verwachten dat klimaatverandering negatieve of positieve gevolgen zal hebben.

We hebben mensen gevraagd in welke mate ze het (on)eens (van 1 'helemaal oneens' tot 7 'helemaal eens') waren met zeven stellingen over klimaatverandering (zie Figuur 6).

Het overgrote deel van de deelnemers gelooft in het bestaan van klimaatverandering. Dit resultaat sluit aan bij een grootschalig Europees onderzoek in 23 landen waarin gemiddeld meer dan 90% van de deelnemers aangaf vrij zeker tot zeer zeker te zijn dat het klimaat verandert (Steg, 2018). De deelnemers zijn het ook grotendeels eens met de stellingen dat klimaatverandering menselijke oorzaken heeft en tot negatieve gevolgen zal leiden. De deelnemers zijn het ook grotendeels eens met de stellingen dat Nederland en zij zelf medeverantwoordelijk zijn voor klimaatverandering, en dat Nederland en zij zelf minder fossiele energiebronnen moeten gebruiken om klimaatverandering tegen te gaan (zie Figuur 6).

Figuur 6. Antwoorden op de stellingen over klimaatverandering.

Hoofdstuk 3: Oordelen over energiebronnen in de provincie

Zuid-Holland

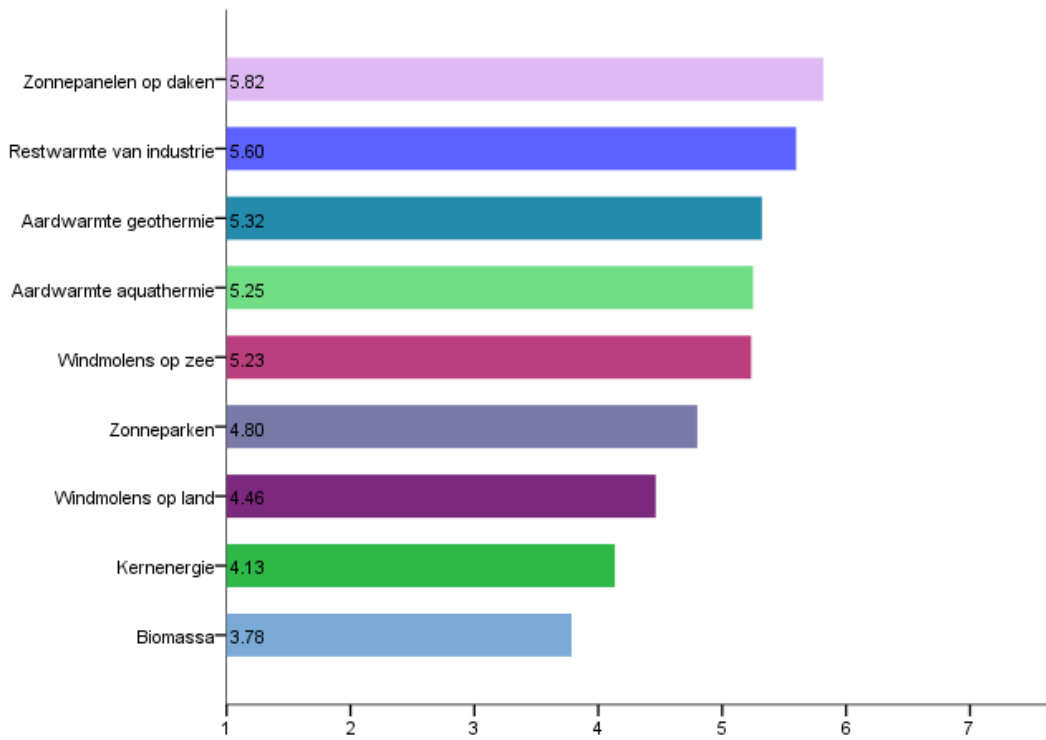
In dit onderzoek stond de vraag over de acceptatie van verschillende energiebronnen centraal. Hieronder geven we de resultaten weer met betrekking tot dit onderwerp (3.1), en alsmede de relatie tussen acceptatie en de waarden van mensen (3.2).

3.1 Acceptatie verschillende energiebronnen

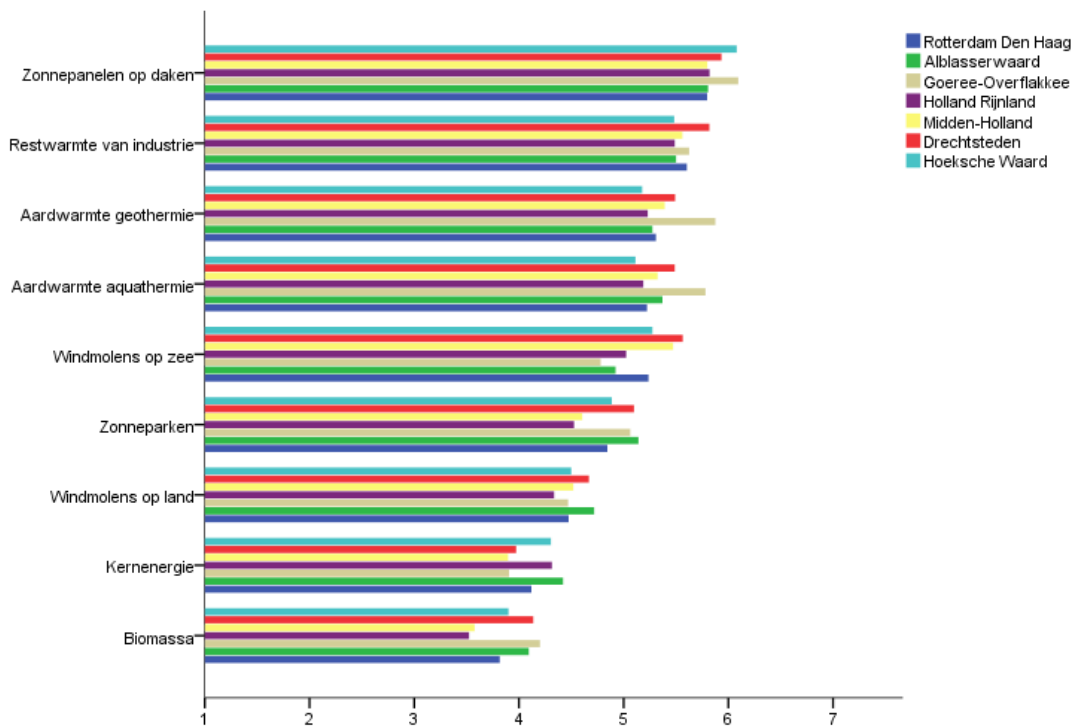
We hebben acceptatie van verschillende energiebronnen gemeten door te vragen hoe *acceptabel* (van 1 'heel onacceptabel' tot 7 'heel acceptabel') en hoe *noodzakelijk* (van 1 'helemaal niet noodzakelijk' tot 7 'heel noodzakelijk') men verschillende energiebronnen vindt. De antwoorden op deze twee vragen hangen sterk samen, en zijn daarom samengevoegd tot één score voor acceptatie.

Zonnepanelen op daken worden als meest acceptabel gezien, gevolgd door energie uit restwarmte van industrie, energie uit aardwarmte (geothermie), energie uit waterwarmte (aquathermie), windmolens op zee, zonneparken, windmolens op land, kernenergie, en biomassa. Opvallend is dat alle gemiddelden boven het middelpunt van de schaal liggen, met de uitzondering van energie uit biomassa, wat betekent dat men in Zuid-Holland bijna alle niet-fossiele energiebronnen, gemiddeld genomen enigszins acceptabel vindt. De acceptatie van kernenergie was rond het middenpunt (zie Figuur 7). De bevindingen zijn vergelijkbaar voor de zeven RES-regio's (zie Figuur 8).

Figuur 7. Acceptatie van verschillende energiebronnen (van 1 'heel onacceptabel' tot 7 'heel acceptabel').

Figuur 8. Acceptatie van verschillende energiebronnen in zeven RES-regio's (van 1 'heel onacceptabel' tot 7 'heel acceptabel').

3.2 Relatie tussen acceptatie energiebronnen en waarden

Acceptatie van zonnepanelen op dak, zonneparken, windmolens op land en op zee, biomassa, energie uit restwarmte van industrie, energie uit aardwarmte (geothermie), en energie uit waterwarmte (aquathermie) hangt samen met de biosferische en altruïstische waarden van mensen. Dit betekent dat hoe meer mensen de natuur en het milieu en het welzijn van anderen en van de maatschappij belangrijk vinden, hoe acceptabeler ze deze hernieuwbare energiebronnen vinden. Verder hangen sterkere biosferische en altruïstische waarden samen met een lagere acceptatie van kernenergie. Het tegenovergestelde geldt voor egoïstische waarden: hoe sterker de egoïstische waarden, dus hoe meer belang mensen hechten aan hun eigen belang, hoe meer acceptabel men kernenergie maar ook biomassa vindt. Interessant is dat de sterkere egoïstische waarden samenhangen met een lagere acceptatie van zonnepanelen op daken. Bovendien zijn de sterkere hedonistische waarden samenhangend met een hogere aanvaardbaarheid van zonnepanelen op

daken, zonneparken, windmolens op zee, windmolens op land, biomassa, restwarmte van industrie, energie uit aardwarmte (geothermie), en energie uit waterwarmte (aquathermie) (zie Tabel 2).

Tabel 2. Pearson correlaties tussen waarden en acceptatie energiebronnen

	Waarden: Altruïstische	Biosferische	Egoïstische	Hedonische
Zonnepanelen op daken	.386**	.440**	-.062*	.112**
Zonneparken	.226**	.238**	.016	.078**
Windmolens op zee	.280**	.286**	.035	.055*
Windmolens op land	.235**	.264**	.046	.043
Biomassa	.110**	.147**	.109**	.089**
Restwarmte van industrie	.319**	.339**	.008	.131**
Aardwarmte geothermie	.276**	.325**	.040	.089**
Aardwarmte aquathermie	.305**	.361**	.034	.139**
Kernenergie	-.093**	-.120**	.178**	.046

Note: * $p < .05$, ** $p < .001$

Hoofdstuk 4: Windmolens op land en zonnevelden in de provincie Zuid-Holland

In dit onderzoek is specifiek ingegaan op twee bronnen van hernieuwbare energie, wind op land en zonnevelden. We hebben vragen gesteld over de waargenomen gevolgen van windmolens op land (4.1), onder welke voorwaarden men windmolens op land of zonnevelden acceptabel vindt (4.2), de relatie tussen waarden en de voorwaarden die moeten worden vervuld om windmolens op land of zonnevelden te ontwikkelen (4.3) en de emoties die windmolens op land of zonnevelden oproepen bij mensen (4.4).

4.1. Gevolgen van windmolens op land en zonnevelden

We hebben gevraagd hoe men oordeelt over de onderstaande gevolgen van windmolens op land of zonnevelden (van 1 'heel negatief' tot 7 'heel positief'). Daarnaast gaf men aan hoe belangrijk men deze gevolgen vindt (van 1 'helemaal niet belangrijk' tot 7 'heel belangrijk').

We hebben gevraagd naar algemene gevolgen van windmolens of zonnevelden

- het verminderen van klimaatverandering,
- het milieu,
- toekomstige generaties,
- de betrouwbaarheid van de energievoorziening (bijv. zonder stoomstoringen),

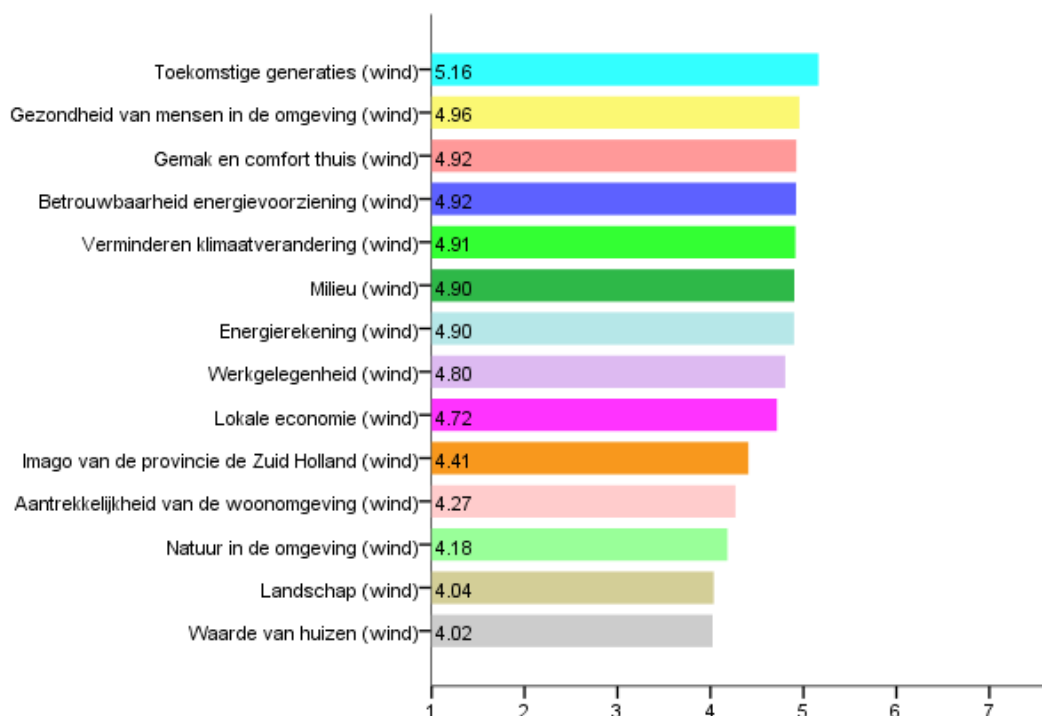
We hebben gevraagd ook naar de lokale en/of persoonlijke gevolgen

- het landschap in de provincie Zuid-Holland,
- de natuur in de omgeving,
- de waarde van huizen in de omgeving,
- mijn energierekening,

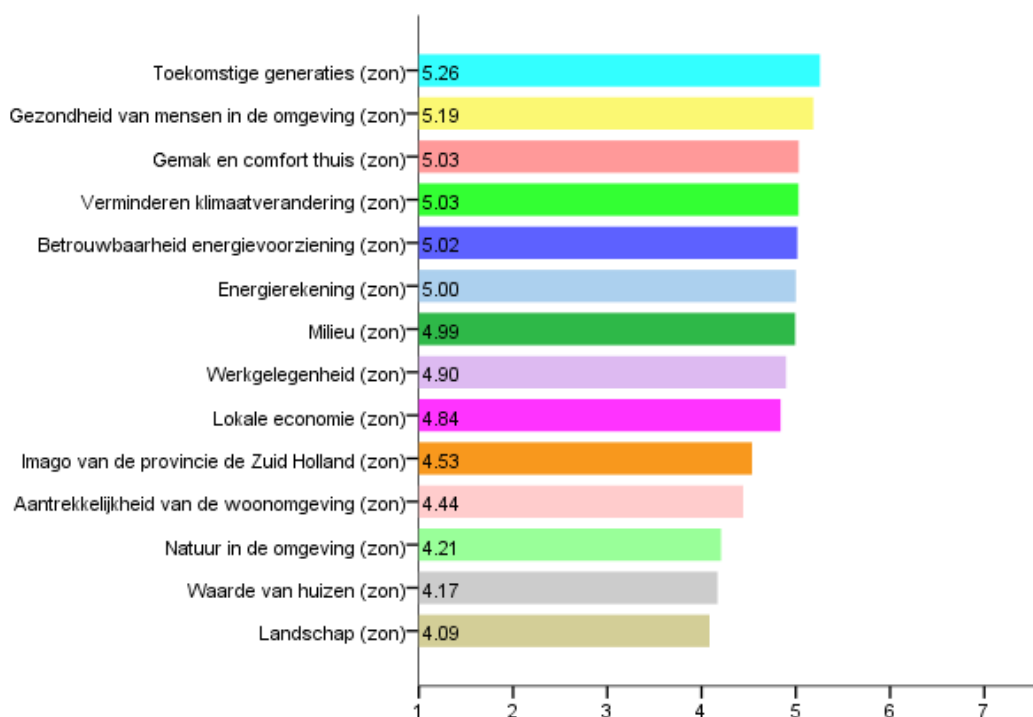
- de gezondheid van mensen in de omgeving,
- het imago van de provincie Zuid-Holland,
- de aantrekkelijkheid van de woonomgeving, de lokale economie,
- werkgelegenheid in de provincie Zuid-Holland,
- het gemak en comfort van het energieverbruik thuis.

Over het algemeen genomen, oordeelt men het positiever over de algemene dan de lokale gevolgen van zowel wind op land (zie Figuur 9) als zonnevelden (zie Figuur 10). Mensen vinden al deze gevolgen van windmolens op land en zonnevelden belangrijk. De bevindingen zijn vergelijkbaar voor de zeven RES-regio's (zie Tabel 3).

Figuur 9. De mate waarin deelnemers de gevolgen van windmolens op land als positief of negatief beoordelen (van 1 'heel negatief' tot 7 'heel positief').

Figuur 10. De mate waarin deelnemers de gevolgen van zonnevelden als positief of negatief beoordelen (van 1 'heel negatief' tot 7 'heel positief').

Tabel 3. De mate waarin deelnemers de gevolgen van windmolens op land en zonnevelden als positief of negatief beoordelen in zeven RES-regio's (van 1 'heel negatief' tot 7 'heel positief').

		Gemiddelde windmolens op land	Gemiddelde zonnevelden
...ze klimaatverandering helpen te verminderen.	Rotterdam Den Haag	4.83	5.18
	Alblasserwaard	4.88	5.31
	Goeree-Overflakkee	4.71	4.38
	Holland Rijnland	4.87	4.74
	Midden-Holland	4.94	4.98
	Drechtsteden	5.32	5.18
	Hoeksche Waard	4.88	5.33
...ze goed zijn voor het milieu.	Rotterdam Den Haag	4.94	5.25

	Alblasserwaard	4.94	5.25
	Goeree-Overflakkee	5.29	4.00
	Holland Rijnland	4.94	4.79
	Midden-Holland	4.80	4.94
	Drechtsteden	5.35	5.25
	Hoeksche Waard	5.00	5.33
...ze goed zijn voor de natuur in de omgeving.	Rotterdam Den Haag	4.76	5.10
	Alblasserwaard	4.75	5.13
	Goeree-Overflakkee	4.86	3.88
	Holland Rijnland	4.79	4.56
	Midden-Holland	4.84	4.69
	Drechtsteden	4.97	5.07
	Hoeksche Waard	5.06	4.60
...ze positieve gevolgen hebben voor de maatschappij.	Rotterdam Den Haag	4.89	5.18
	Alblasserwaard	4.81	5.19
	Goeree-Overflakkee	4.86	4.63
	Holland Rijnland	4.87	4.75
	Midden-Holland	4.82	4.87
	Drechtsteden	5.11	5.17
	Hoeksche Waard	5.19	5.27
...ze goed in het landschap passen.	Rotterdam Den Haag	4.57	4.90
	Alblasserwaard	5.13	5.38
	Goeree-Overflakkee	4.00	3.50
	Holland Rijnland	4.70	4.45
	Midden-Holland	4.53	4.37
	Drechtsteden	4.89	4.98
	Hoeksche Waard	4.69	4.33
...de mogelijke overlast (bijv.	Rotterdam Den Haag	5.00	5.12

geluid) zo veel mogelijk wordt verminderd.	Alblasserwaard	5.63	5.56
	Goeree-Overflakkee	5.43	4.38
	Holland Rijnland	4.99	4.95
	Midden-Holland	5.18	4.83
	Drechtsteden	5.33	5.35
	Hoeksche Waard	5.06	4.93
...de bewoners betrokken zijn bij de besluitvorming over de windmolens.	Rotterdam Den Haag	5.31	5.37
	Alblasserwaard	5.56	5.69
	Goeree-Overflakkee	5.50	6.13
	Holland Rijnland	5.09	5.27
	Midden-Holland	5.46	5.33
	Drechtsteden	5.36	5.53
...de bewoners financiële voordelen krijgen, zoals een percentage van de opbrengst.	Rotterdam Den Haag	5.06	5.27
	Alblasserwaard	4.38	5.50
	Goeree-Overflakkee	5.71	5.50
	Holland Rijnland	4.64	4.80
	Midden-Holland	5.06	5.35
	Drechtsteden	5.16	5.63
...de opbrengsten van de windmolens worden gebruikt om de nabije woonomgeving te verbeteren (bijv. sociale voorzieningen).	Rotterdam Den Haag	5.05	5.27
	Alblasserwaard	5.13	5.50
	Goeree-Overflakkee	5.86	4.88
	Holland Rijnland	4.87	4.97
	Midden-Holland	5.04	5.08
	Drechtsteden	5.29	5.47
...de bewoners schone energie	Rotterdam Den Haag	5.31	5.52

kunnen gebruiken.	Alblasserwaard	5.50	5.50
	Goeree-Overflakkee	6.00	5.13
	Holland Rijnland	5.26	5.19
	Midden-Holland	5.33	5.21
	Drechtsteden	5.74	5.72
	Hoeksche Waard	5.44	6.00
...de kosten en baten eerlijk	Rotterdam Den Haag	5.31	5.43
worden verdeeld tussen rijke en minder rijke mensen.	Alblasserwaard	5.50	5.38
	Goeree-Overflakkee	6.00	5.00
	Holland Rijnland	5.20	5.35
	Midden-Holland	5.33	5.27
	Drechtsteden	5.19	5.57
	Hoeksche Waard	5.00	5.73
Windmolens op land/Zonnevelden	Rotterdam Den Haag	3.59	3.19
in de provincie Zuid-Holland zijn	Alblasserwaard	2.81	3.63
NOOIT acceptabel.	Goeree-Overflakkee	2.43	3.63
	Holland Rijnland	3.33	3.36
	Midden-Holland	3.59	3.71
	Drechtsteden	3.60	3.23
	Hoeksche Waard	3.75	2.80

4.2. Voorwaarden voor het ontwikkelen van windmolens op land en zonnevelden

We hebben gevraagd welke voorwaarden voldoende zouden zijn om windmolens op land en zonnevelden in de provincie Zuid-Holland te ontwikkelen. Deelnemers konden aangeven in welke mate ze het eens zijn (van 1 'helemaal oneens' tot 7 'helemaal eens') met de stelling: Ik vind windmolens op land / zonnevelden in de provincie Zuid-Holland acceptabel als...

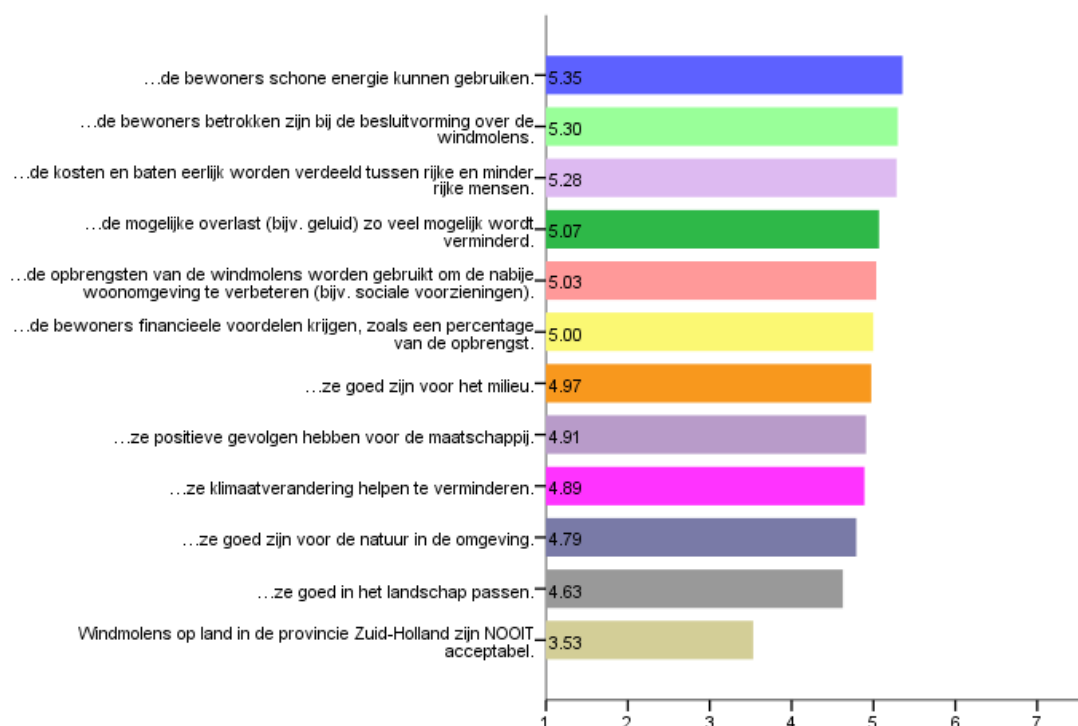
- *ze klimaatverandering helpen te verminderen;*
- *ze goed zijn voor het milieu;*
- *ze goed zijn voor de natuur in de omgeving;*
- *ze positieve gevolgen hebben voor de maatschappij;*
- *ze goed in het landschap passen;*
- *de mogelijke overlast zoveel mogelijk wordt verminderd;*
- *de bewoners betrokken zijn bij de besluitvorming;*
- *de bewoners financiële voordelen krijgen, zoals een percentage van de opbrengst;*
- *de opbrengsten worden gebruikt om de nabije woonomgeving te verbeteren (bijv. sociale voorzieningen);*
- *de bewoners schone energie kunnen gebruiken;*
- *en de kosten en baten eerlijk worden verdeeld tussen rijke en minder rijke mensen.*

Tot slot konden de deelnemers aangeven in welke mate ze het eens zijn met de stelling: *windmolens op land/zonnevelden in de provincie Zuid-Holland zijn altijd onacceptabel.*

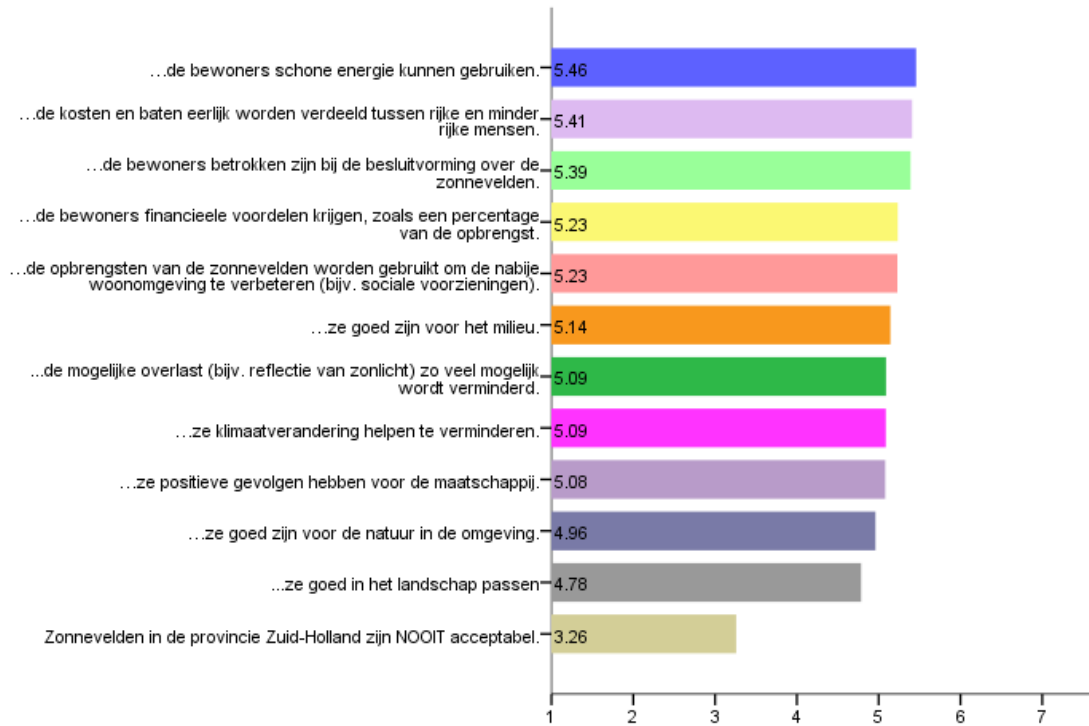
Uit de resultaten blijkt dat al deze voorwaarden bijdragen aan een groter draagvlak voor windenergie op land en zonnevelden. Acceptatie van windmolens op land en

zonnevelden is vooral hoger wanneer de bewoners schone energie kunnen gebruiken, als de bewoners betrokken zijn bij de besluitvorming, en als de kosten en baten eerlijk zijn verdeeld tussen rijke en minder rijke mensen. De meeste deelnemers zijn het oneens met de stelling dat windmolens op land / zonnevelden in de provincie Zuid-Holland nooit acceptabel zijn (zie Figuur 11 en 12). De data laten duidelijk zien dat er ook mensen zijn die windmolens op land en zonnevelden in de provincie Zuid-Holland nooit acceptabel vinden (112 deelnemers zijn het er helemaal eens dat windmolens op land in de provincie Zuid-Holland nooit acceptabel zijn. 92 deelnemers zijn het er helemaal eens dat zonnevelden in de provincie Zuid-Holland nooit acceptabel zijn). De bevindingen zijn vergelijkbaar voor de zeven RES-regio's.

Figuur 11. Voorwaarden voor het ontwikkelen van windmolens op land.
(van 1 'helemaal oneens' tot 7 'helemaal eens')

Figuur 12. Voorwaarden voor het ontwikkelen van zonnevelden.
(van 1 'helemaal oneens' tot 7 'helemaal eens')

4.3. Relatie tussen voorwaarden voor het ontwikkelen van windmolens op land en zonnevelden te ontwikkelen en waarden

Hoe sterker hun biosferische, altruïstische en hedonische waarden, hoe acceptabeler mensen windmolens op land en zonnevelden vinden als voldaan wordt aan bepaalde voorwaarden (Tabel 5).

Financiële voordelen voor de bewoners is de enige voorwaarde die leidt tot meer acceptatie van windmolens op land (maar niet tot meer acceptatie van zonnevelden) onder mensen met sterkere egoïstische waarden. Verder blijkt dat hoe sterker de egoïstische waarden, hoe meer mensen het eens zijn met de stelling dat windmolens op land en zonnevelden in de provincie Zuid-Holland nooit acceptabel zijn. Maar hoe sterker de biosferische en altruïstische waarden, hoe minder mensen het eens zijn met de stelling dat windmolens op land en zonnevelden in de provincie Zuid-Holland nooit acceptabel zijn (zie Tabel 4).

Tabel 4. Pearson correlaties tussen waarden en voorwaarden die moeten worden vervuld om windmolens op land en zonnevelden (in cursief)

	Altruïstische	Biosferische	Egoïstische	Hedonische
...ze klimaatverandering helpen te verminderen.	<i>.296**</i>	<i>.298**</i>	<i>-.014</i>	<i>.102**</i>
	<i>.343**</i>	<i>.398**</i>	<i>.012</i>	<i>.138**</i>
...ze goed zijn voor het milieu.	<i>.312**</i>	<i>.338**</i>	<i>-.016</i>	<i>.107**</i>
	<i>.364**</i>	<i>.416**</i>	<i>.017</i>	<i>.167**</i>
...ze goed zijn voor de natuur in de omgeving.	<i>.281**</i>	<i>.312**</i>	<i>.029</i>	<i>.106**</i>
	<i>.308**</i>	<i>.347**</i>	<i>.001</i>	<i>.140**</i>
...ze positieve gevolgen hebben voor de maatschappij.	<i>.312**</i>	<i>.276**</i>	<i>.020</i>	<i>.142**</i>
	<i>.360**</i>	<i>.380**</i>	<i>.001</i>	<i>.161**</i>
...ze goed in het landschap passen.	<i>.285**</i>	<i>.278**</i>	<i>-.010</i>	<i>.107**</i>
	<i>.241**</i>	<i>.284**</i>	<i>.035</i>	<i>.133**</i>
...de mogelijke overlast (bijv. geluid, reflectie van zonlicht) zo veel mogelijk wordt verminderd.	<i>.309**</i>	<i>.302**</i>	<i>.000</i>	<i>.140**</i>
	<i>.300**</i>	<i>.312**</i>	<i>-.033</i>	<i>.155**</i>
...de bewoners betrokken zijn bij de besluitvorming over de windmolens.	<i>.305**</i>	<i>.310**</i>	<i>-.013</i>	<i>.123**</i>
	<i>.305**</i>	<i>.319**</i>	<i>.012</i>	<i>.184**</i>
...de bewoners financiële voordelen krijgen, zoals een percentage van de opbrengst.	<i>.246**</i>	<i>.236**</i>	<i>.082*</i>	<i>.144**</i>
	<i>.299**</i>	<i>.265**</i>	<i>-.005</i>	<i>.240**</i>
...de opbrengsten van de windmolens/zonnevelden worden gebruikt om de nabije woonomgeving te verbeteren (bijv. sociale voorzieningen).	<i>.277**</i>	<i>.249**</i>	<i>.038</i>	<i>.134**</i>
	<i>.337**</i>	<i>.356**</i>	<i>-.019</i>	<i>.185**</i>

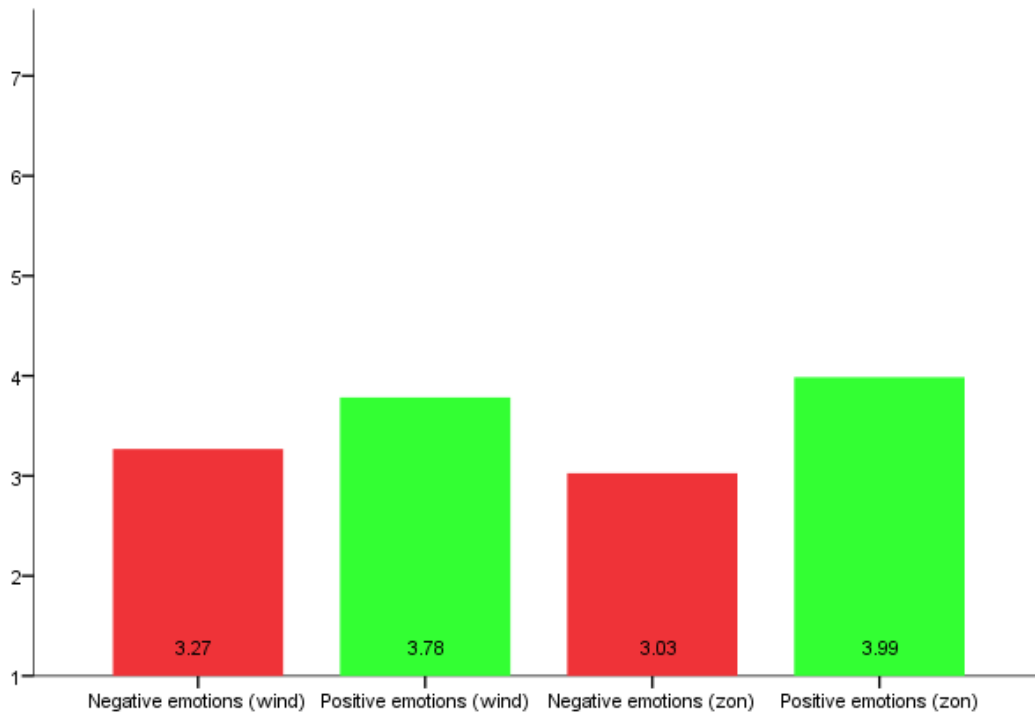
...de bewoners schone energie kunnen gebruiken.	.350**	.378**	-.010	.132**
	.389**	.453**	-.001	.187**
...de kosten en baten eerlijk worden verdeeld tussen rijke en minder rijke mensen.	.363**	.315**	-.027	.144**
	.396**	.340**	-.005	.131**
Windmolens op land/zonnevelden in de provincie Zuid-Holland zijn NOOIT acceptabel.	-.110**	-.106**	.124**	.017
	-.140**	-.135**	.108**	-.004

Note: * $p < .05$, ** $p < .001$

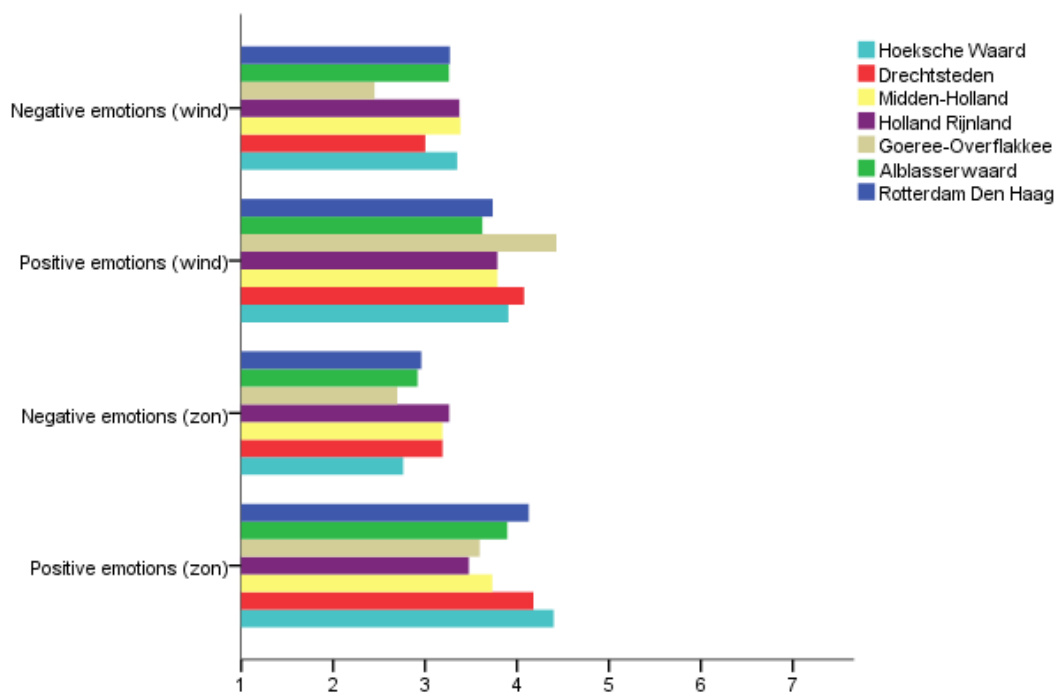
4.4. Emoties

We hebben deelnemers gevraagd welke emoties (van 1 'helemaal niet', 4 'matig', tot 7 'heel sterk') het ontwikkelen van windmolens op land en zonnevelden in de provincie Zuid-Holland bij hen oproept. We hebben zowel gevraagd naar positieve emoties (*tevreden, kalm, enthousiast, blij, hoopvol* en *trots*) als negatieve emoties (*angstig, boos, geërgerd, teleurgesteld, ongemakkelijk, vreselijk* en *machteloos*). Figuur 13 en 15 laat zien dat mensen geen sterke negatieve emoties ervaren, maar ook geen zeer sterke positieve emoties als ze denken aan het ontwikkelen van windmolens op land / zonnevelden in de provincie Zuid-Holland. De bevindingen zijn vergelijkbaar voor de zeven RES-regio's (zie Figuur 14, 16).

Figuur 13. Emoties met betrekking met het ontwikkelen van windmolens op land en zonnevelden (van 1 'helemaal niet', 4 'matig', tot 7 'heel sterk').

Figuur 14. Emoties met betrekking met het ontwikkelen van windmolens op land en zonnevelden in zeven RES-regio's (van 1 'helemaal niet', 4 'matig', tot 7 'heel sterk').

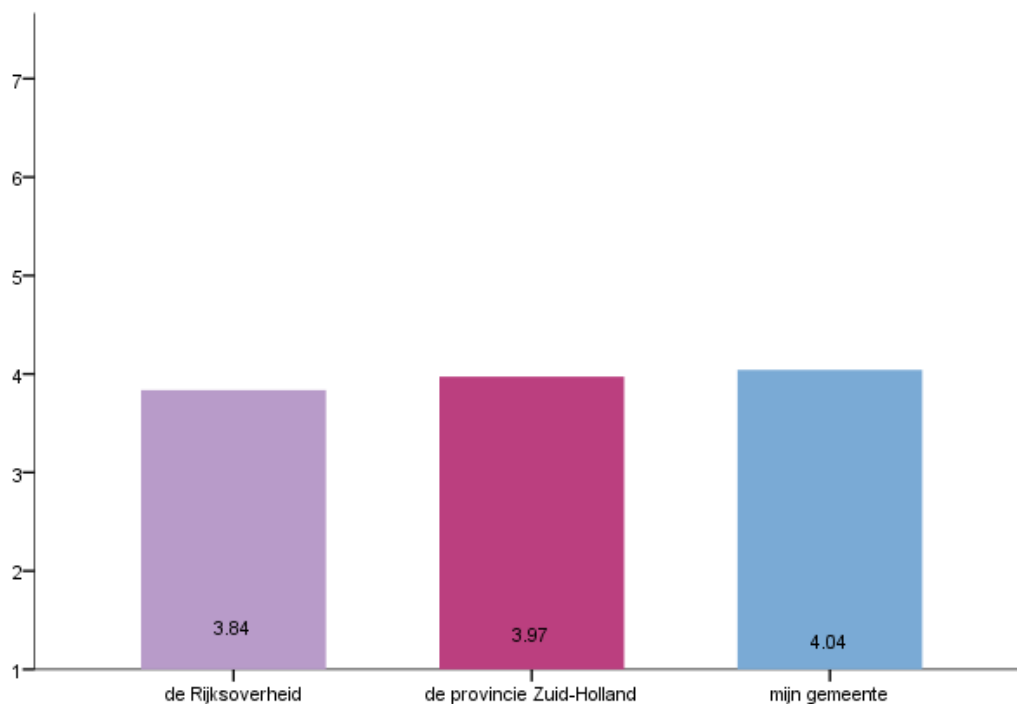

Hoofdstuk 5: Vertrouwen in betrokken partijen

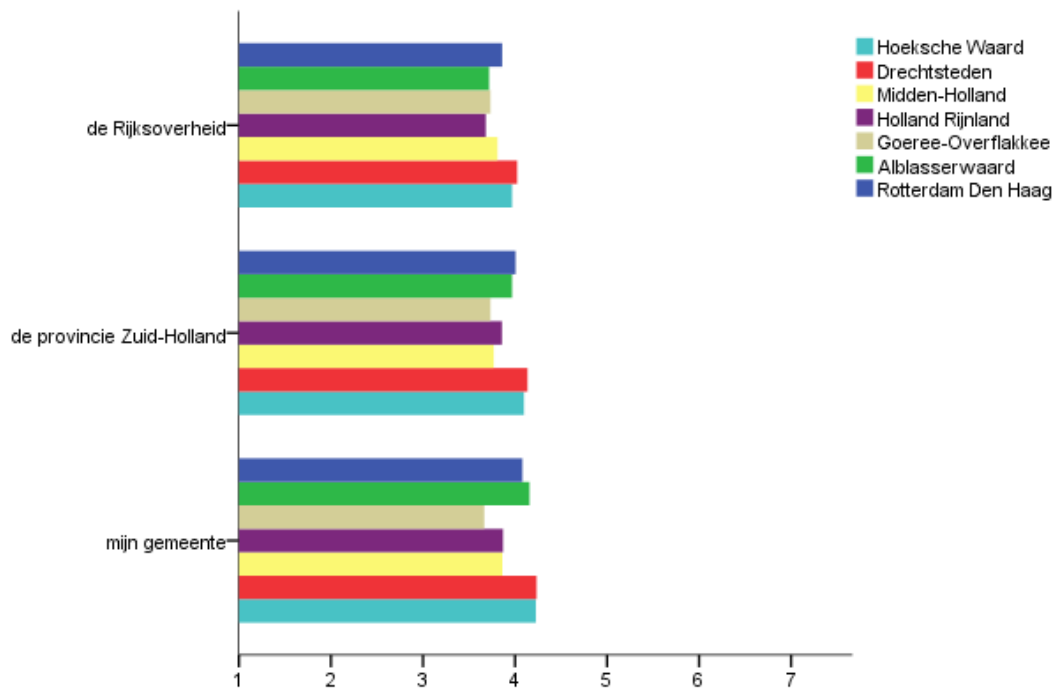
Deelnemers is gevraagd naar hun mening over de volgende partijen die betrokken (kunnen) zijn bij het ontwikkelen van de energietransitie in de provincie Zuid-Holland: het Rijk, de provincie Zuid-Holland en de eigen gemeente. We hebben geen vragen gesteld over het vertrouwen in het RES bestuur omdat het onwaarschijnlijk is dat mensen bekend zijn met het bestuur. We konden ook geen specifieke partijen benoemen omdat die verschillen per regio. We hebben de mate van algemene vertrouwen gemeten (Als het gaat over het ontwikkelen van de energietransitie, vind ik dat ... te vertrouwen is); alle vragen werden beantwoord op een schaal van 1 'helemaal mee oneens' tot 7 'helemaal mee eens'.

Over het algemeen is het vertrouwen in de betrokken partijen niet heel hoog, maar ligt rond het middelpunt van de schaal. Deelnemers vertrouwen de eigen gemeente ietsjes meer dan de provincie Zuid-Holland en het Rijk (zie Figuur 15). De bevindingen zijn vergelijkbaar voor de zeven RES-regio's (zie Figuur 16).

Figuur 15. Vertrouwen in betrokken partijen (van 1 'helemaal mee oneens' tot 7 'helemaal mee eens').

Figuur 16. Vertrouwen in betrokken partijen in zeven RES-regio's (van 1 'helemaal mee oneens' tot 7 'helemaal mee eens').

Hoofdstuk 6: Het betrekken van mensen bij besluitvorming over energietransitie

We hebben meerdere vragen gesteld over hoe men betrokken wil worden bij besluitvorming over de energietransitie. We hebben gevraagd naar de meningen over:

- Publieke participatie in verschillende fases van de besluitvorming, namelijk bij het ontwikkelen van algemene visies, regionale strategieën, en concrete projecten (6.1).
- De vorm van publieke participatie (informereren, inspraak, meebeslissen over energietransitie in Zuid-Holland, inwoners zelf de beslissingen laten nemen) (6.2).
- Hoe het publiek betrokken moet worden (bijv. opiniepeilingen, interactieve bijeenkomsten) (6.3).
- Op welk niveau van besluitvorming men inspraak wil hebben (energietransitie op landelijk, regionaal, en lokaal niveau) (6.4).
- Participatie in specifieke beslissingen van het project (bijv. het wel of niet ontwikkelen van een wind- / zonnepark in Zuid-Holland, het ontwikkelen van andere energiebronnen in plaats van wind in Zuid-Holland) (6.5).
- Vertegenwoordiger van verschillende maatschappelijke groepen in publieke participatie (6.6).
- Relatie tussen waarden en oordelen over publieke participatie (6.7).

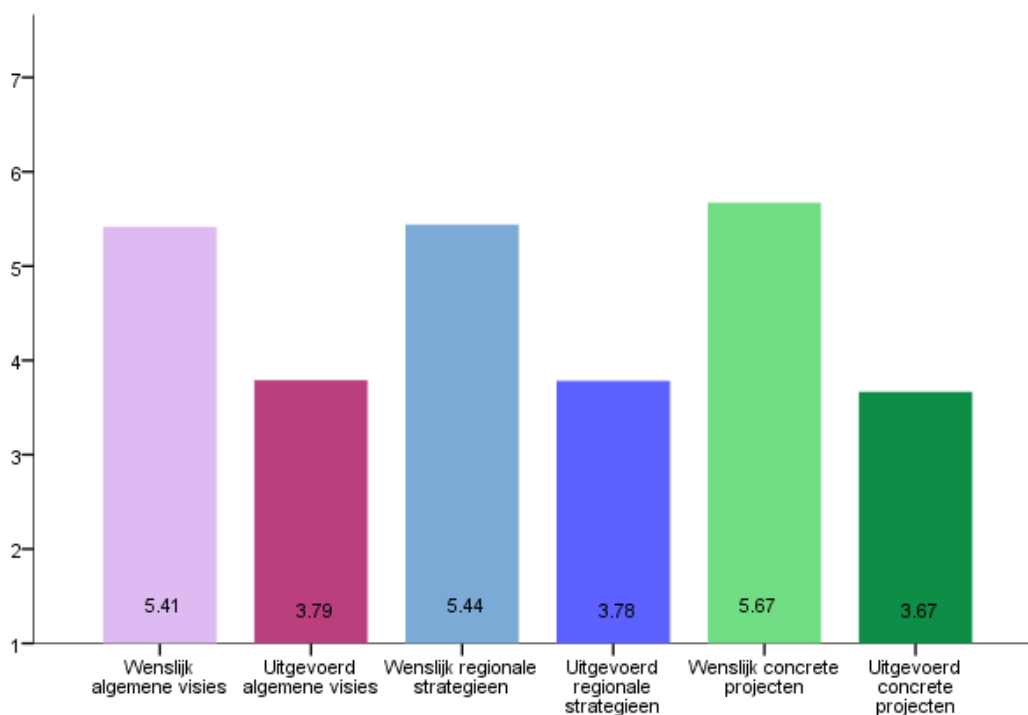
6.1. Fase van besluitvorming

We hebben gevraagd hoe men denkt over het betrekken van de inwoners van de provincie Zuid-Holland bij de volgende fasen van besluitvorming: bij het maken van *algemene visies, regionale strategieën of concrete projecten*. Specifiek werden de deelnemers gevraagd om aan te geven hoe wenselijk (van 1 'helemaal niet wenselijk' tot 7 'heel wenselijk') en noodzakelijk (van 1 'helemaal niet noodzakelijk' tot 7 'heel

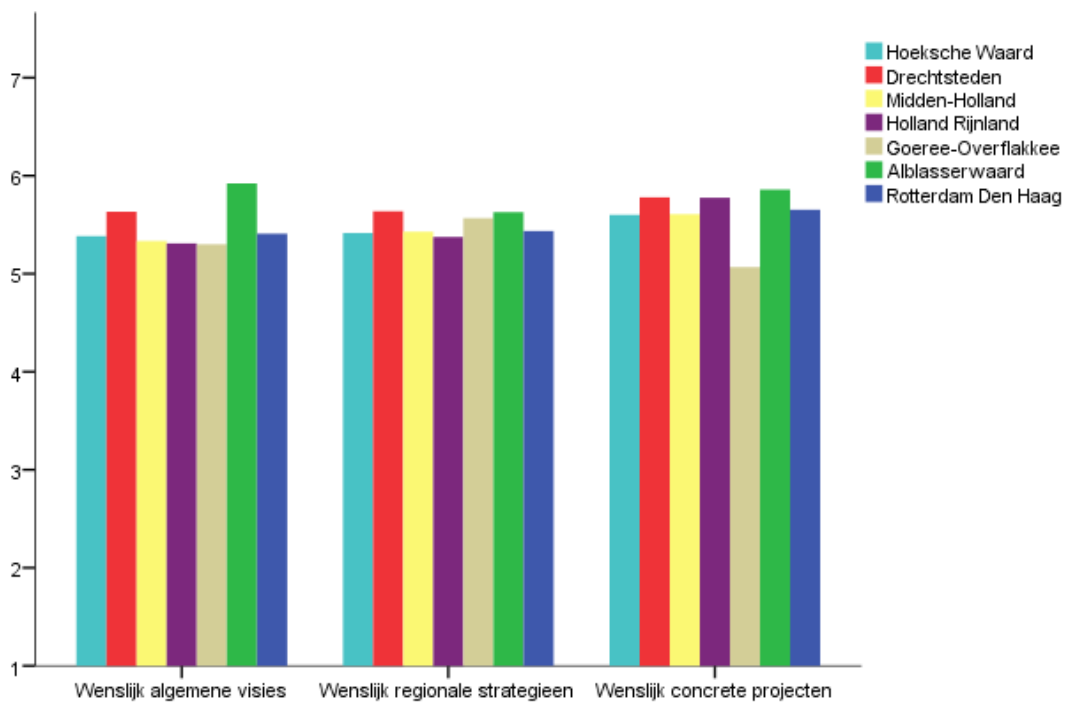
noodzakelijk') ze het vinden om inspraak te hebben in elk van deze fases. De antwoorden op de vragen naar wenselijkheid en noodzaak hangen sterk samen, daarom hebben we deze samengevoegd tot één score voor wenselijkheid van participatie. Daarnaast konden de deelnemers aangeven in welke mate ze denken dat het betrekken van inwoners bij elk deze fases momenteel wordt uitgevoerd (van 1 'helemaal niet' tot 7 'momenteel heel veel').

Over het algemeen wil men betrokken worden in alle fases van de besluitvorming, maar vooral bij de besluitvorming over concrete projecten. Verder denkt men dat inwoners momenteel niet veel worden betrokken bij de besluitvorming in elke fase; de gemiddelde evaluaties van de daadwerkelijke betrokkenheid bij alle fases van de besluitvorming liggen rond het middelpunt van de schaal (zie Figuur 17). De bevindingen zijn vergelijkbaar voor de zeven RES-regio's (zie Figuur 18, 19).

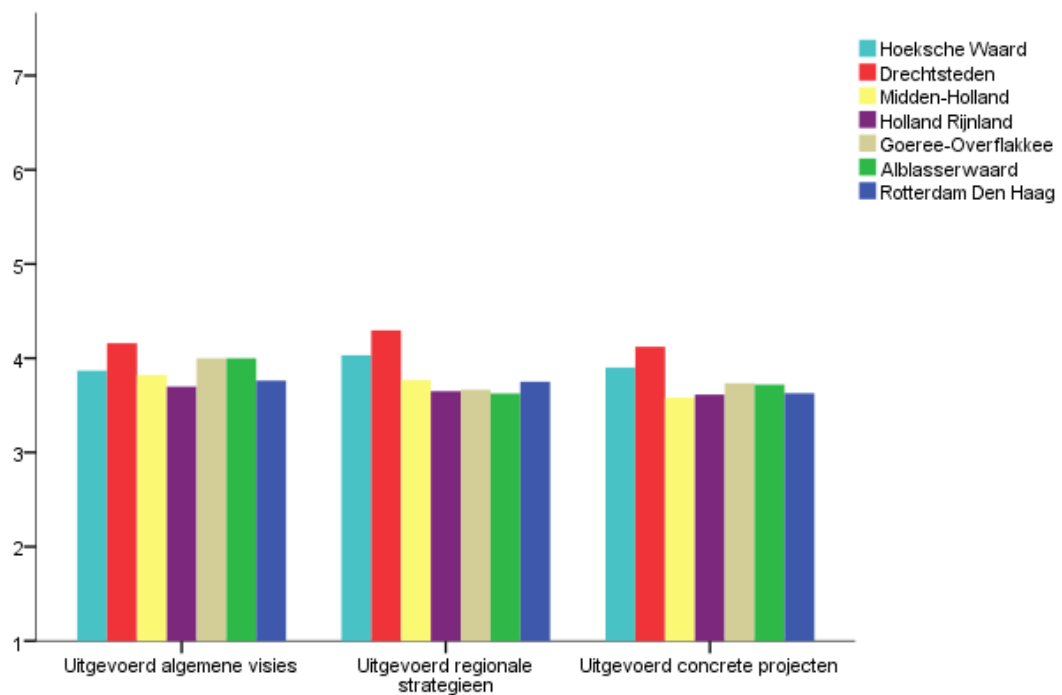
Figuur 17. De wenselijkheid (van 1 'helemaal niet wenselijk' tot 7 'heel wenselijk') en daadwerkelijke uitvoering van publieke participatie in verschillende fases van besluitvorming (van 1 'helemaal niet' tot 7 'momenteel heel veel').

Figuur 18. De wenselijkheid van publieke participatie in verschillende fasen van besluitvorming in zeven RES-regio's (van 1 'helemaal niet wenselijk' tot 7 'heel wenselijk').

Figuur 19. De daadwerkelijke uitvoering van publieke participatie in verschillende fasen van besluitvorming in zeven RES-regio's (van 1 'helemaal niet' tot 7 'momenteel heel veel').

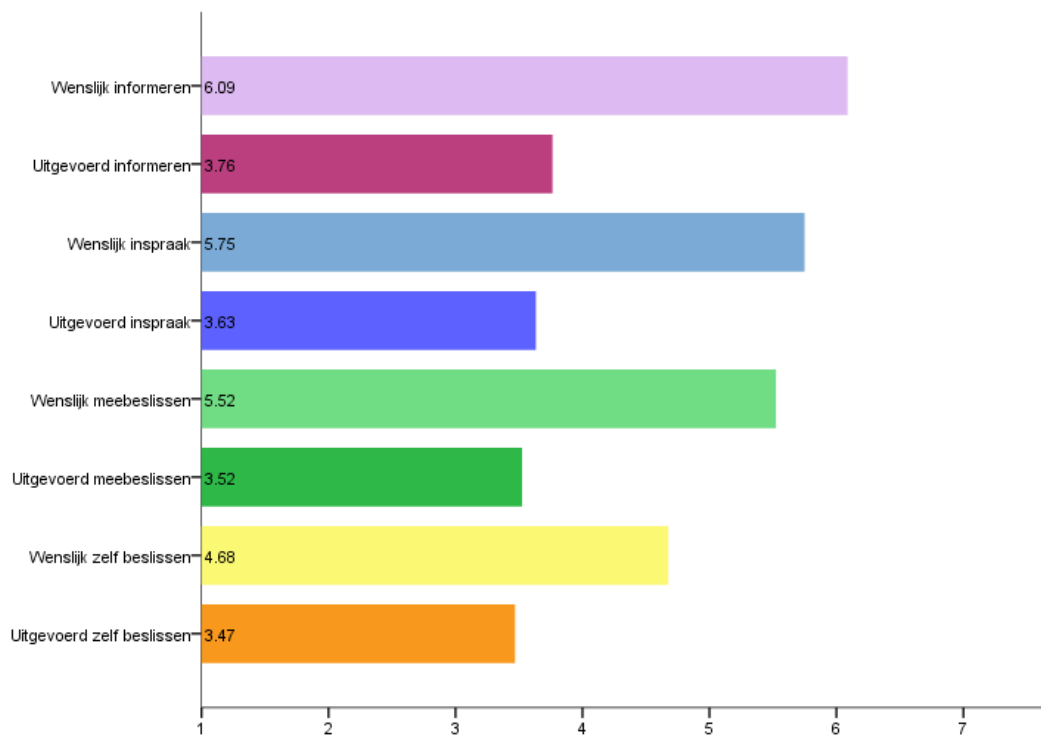

6.2. Vorm van participatie

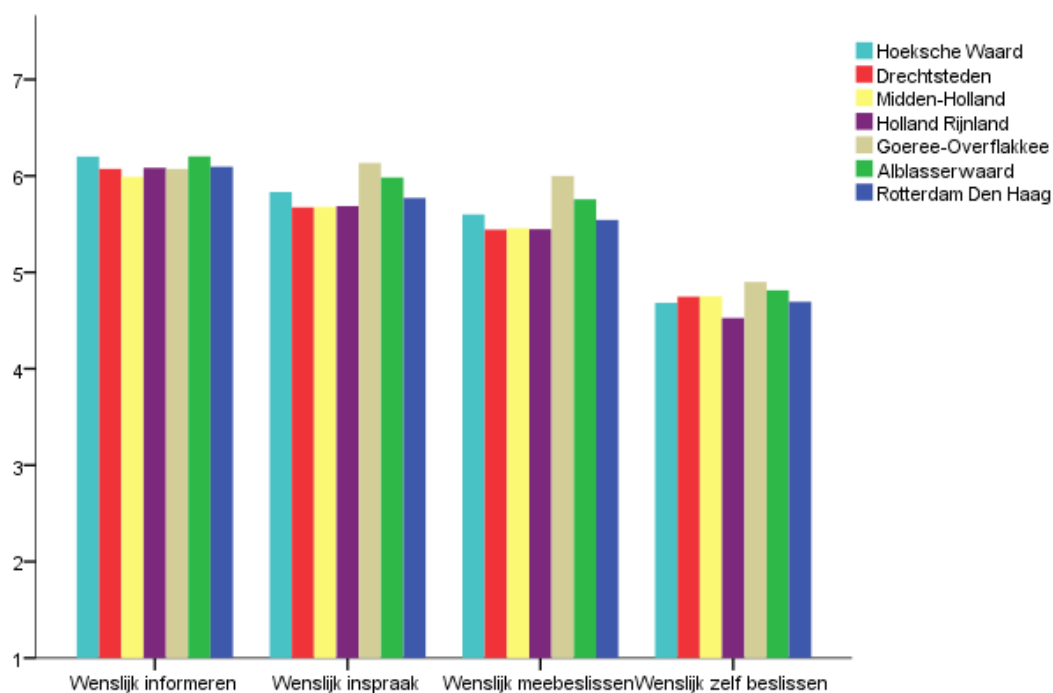
We hebben gevraagd hoe inwoners van de provincie Zuid-Holland betrokken moeten worden bij de besluitvorming: *inwoners informeren*, *inwoners inspraak geven*, *inwoners laten meebeslissen*, en *inwoners zelf de beslissingen laten nemen*. Specifiek werden de deelnemers gevraagd om aan te geven hoe wenselijk (van 1 'helemaal niet wenselijk' tot 7 'heel wenselijk') en noodzakelijk (van 1 'helemaal niet noodzakelijk' tot 7 'heel noodzakelijk') ze elk van deze vormen van publieke participatie vinden. De antwoorden op deze twee vragen (namelijk hoe wenselijk en hoe noodzakelijk) hangen sterk samen en zijn daarom samengevoegd tot één score voor wenselijkheid. Daarnaast hebben we gevraagd in welke mate de drie vormen van het betrekken van inwoners op dit moment worden uitgevoerd (van 1 'helemaal niet' tot 7 'momenteel heel veel').

Deelnemers vinden het vooral wenselijk om inwoners te informeren, inspraak geven, en mee laten beslissen over energietransitie in de provincie Zuid-Holland. Inwoners zelf de beslissingen laten nemen wordt als wat minder wenselijk gezien. Mensen vinden dat alle vormen van betrokkenheid momenteel relatief weinig plaatsvinden; de gemiddelde scores liggen rond het middelpunt van de schaal; bewoners informeren wordt als het meest plaatsvindende vorm van publieksparticipatie beoordeeld (zie Figuur 20). De bevindingen zijn vergelijkbaar voor de zeven RES-regio's (zie Figuur 21, 22).

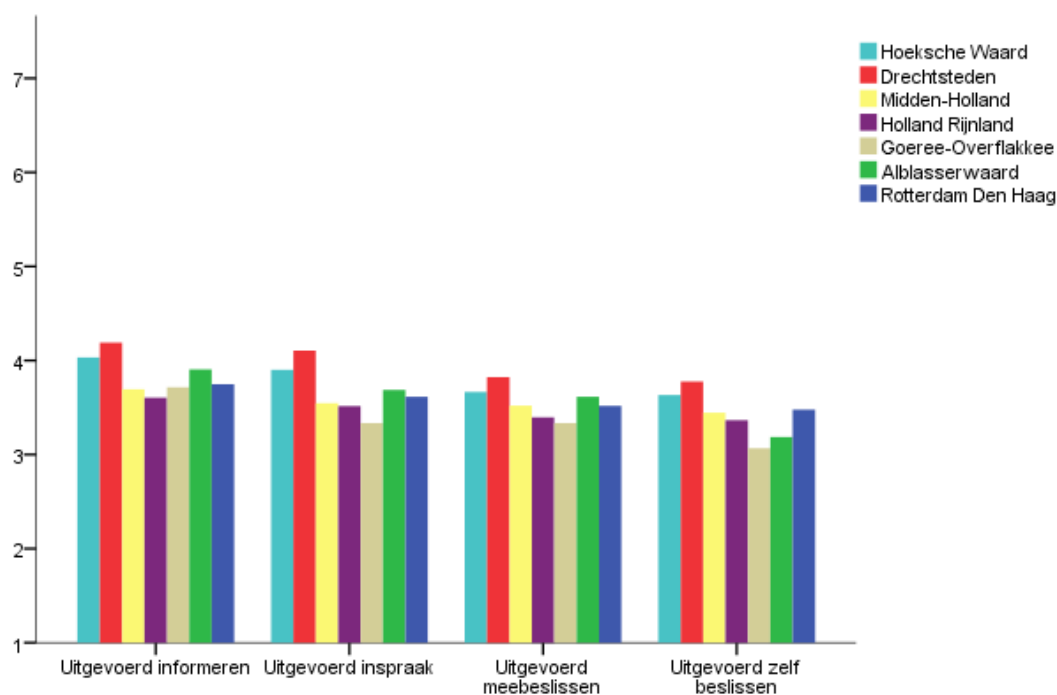
Figuur 20. De wenselijkheid (van 1 'helemaal niet wenselijk' tot 7 'heel wenselijk') en daadwerkelijke uitvoering van publieke participatie op verschillende vormen (van 1 'helemaal niet' tot 7 'momenteel heel veel').

Figuur 21. De wenselijkheid van publieke participatie op verschillende vormen in zeven RES-regio's (van 1 'helemaal niet wenselijk' tot 7 'heel wenselijk').

Figuur 22. De daadwerkelijke uitvoering van publieke participatie op verschillende vormen in zeven RES-regio's (van 1 'helemaal niet' tot 7 'momenteel heel veel').

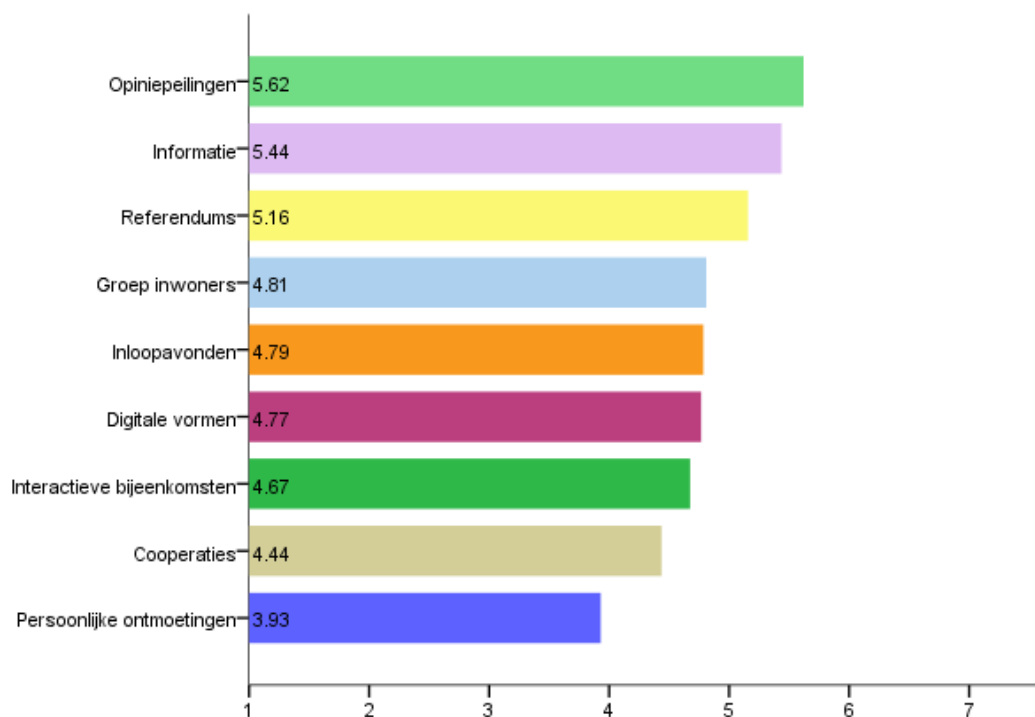
6.3. Methode van participatie

We hebben gevraagd hoe men denkt over de volgende methodes om inwoners van de provincie Zuid-Holland te betrekken (van 1 'heel negatief' tot 7 'heel positief'):

- informatie (bijv. Brief lezen, website bekijken),
- groep inwoners adviseert besluitvorming (bijv. klankbordgroep),
- opiniepeilingen, referendums, inloopavonden (zonder discussie),
- interactieve bijeenkomsten (bijv. discussieavonden),
- persoonlijke ontmoetingen (bijv. Tafelgesprekken bij bewoners thuis),
- digitale vormen van participatie (bijv. Participatieve apps, online opiniepeilingen, online discussies),
- coöperaties (bewoners ondernemen zelf energieprojecten).

Men oordeelt het meest positief over opiniepeilingen en informatie (bijv. brief lezen, website bekijken), gevolgd door referenda, groep inwoners adviseert besluitvorming (bijv. klankbordgroep), inloopavonden (zonder discussie), digitale vormen van participatie, interactieve bijeenkomsten, en persoonlijke ontmoetingen (zie Figuur 23). De bevindingen zijn vergelijkbaar voor de zeven RES-regio's (zie Tabel 5).

Figuur 23. Oordelen over verschillende methodes van participatie (van 1 'heel negatief' tot 7 'heel positief').

Tabel 5. Oordelen over verschillende methodes van participatie in zeven RES-regio's (van 1 'heel negatief' tot 7 'heel positief').

		Gemiddelde
Informatie (bijv. Brief lezen, website bekijken)	Rotterdam Den Haag	5.46
	Alblasserwaard	5.61
	Goeree-Overflakkee	5.93
	Holland Rijnland	5.44
	Midden-Holland	5.24
	Drechtsteden	5.32
	Hoeksche Waard	5.45

Groep inwoners adviseert besluitvorming (bijv. klankbordgroep)	Rotterdam Den Haag	4.87
	Alblasserwaard	5.03
	Goeree-Overflakkee	5.37
	Holland Rijnland	4.58
	Midden-Holland	4.71
	Drechtsteden	4.81
	Hoeksche Waard	4.85
Opiniepeilingen	Rotterdam Den Haag	5.65
	Alblasserwaard	5.69
	Goeree-Overflakkee	5.87
	Holland Rijnland	5.50
	Midden-Holland	5.60
	Drechtsteden	5.62
	Hoeksche Waard	5.67
Referendums	Rotterdam Den Haag	5.18
	Alblasserwaard	5.38
	Goeree-Overflakkee	6.00
	Holland Rijnland	5.01
	Midden-Holland	5.15
	Drechtsteden	5.10
	Hoeksche Waard	5.35

Inloopavonden (zonder discussie)	Rotterdam Den Haag	4.83
	Alblasserwaard	4.94
	Goeree-Overflakkee	5.40
	Holland Rijnland	4.51
	Midden-Holland	4.68
	Drechtsteden	4.97
	Hoeksche Waard	5.00
Interactieve bijeenkomsten (bijv. discussieavonden)	Rotterdam Den Haag	4.70
	Alblasserwaard	5.06
	Goeree-Overflakkee	5.36
	Holland Rijnland	4.48
	Midden-Holland	4.70
	Drechtsteden	4.69
	Hoeksche Waard	4.84
Persoonlijke ontmoetingen (bijv. Tafelgesprekken bij bewoners thuis)	Rotterdam Den Haag	3.93
	Alblasserwaard	4.56
	Goeree-Overflakkee	4.60
	Holland Rijnland	3.69
	Midden-Holland	4.06
	Drechtsteden	3.99
	Hoeksche Waard	4.52

Digitale vormen van participatie (bijv. Participatieve Rotterdam Den Haag apps, online opiniepeilingen, online discussies)	Rotterdam Den Haag	4.85
	Alblasserwaard	5.19
	Goeree-Overflakkee	5.17
	Holland Rijnland	4.47
	Midden-Holland	4.60
	Drechtsteden	4.68
	Hoeksche Waard	4.85
Coöperaties (bewoners ondernemen zelf energieprojecten).	Rotterdam Den Haag	4.51
	Alblasserwaard	4.30
	Goeree-Overflakkee	5.47
	Holland Rijnland	4.14
	Midden-Holland	4.46
	Drechtsteden	4.43
	Hoeksche Waard	4.40

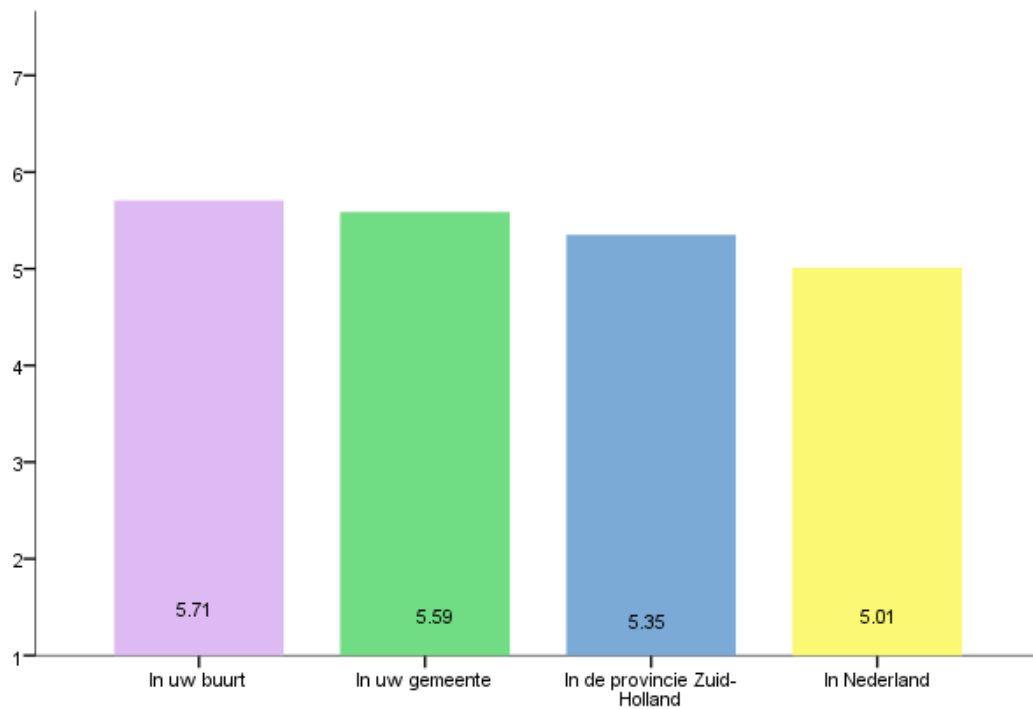
6.4. Niveau van participatie

We hebben gevraagd in hoeverre mensen vinden dat inwoners van de provincie Zuid-Holland betrokken moeten kunnen worden bij de besluitvorming over de energietransitie in Nederland, in de provincie Zuid-Holland, in hun gemeente, en in hun buurt (van 1 'helemaal niet' tot 7 'heel veel').

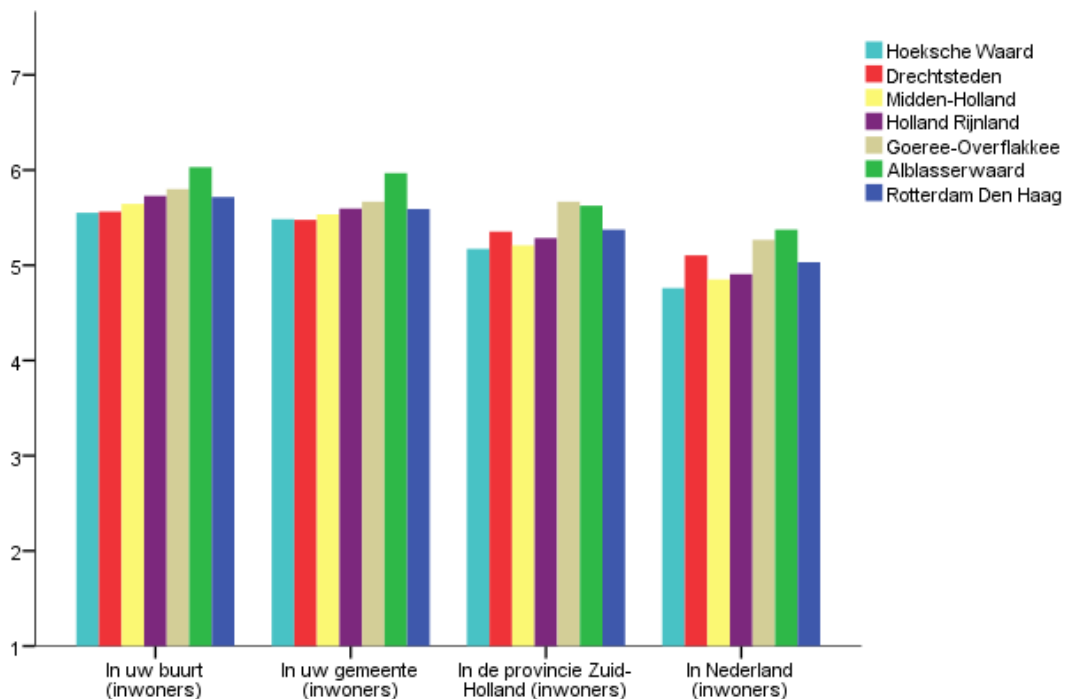
Men vindt het meest wenselijk dat inwoners betrokken worden bij de besluitvorming op het lokale niveau (hun buurt en hun gemeente), vooral in hun buurt, en in mindere mate op het regionale (provincie Zuid-Holland) en nationale niveau

(Nederland). De gemiddelde scores voor de wenselijkheid om betrokken te worden op alle niveaus liggen boven het middelpunt van de schaal (zie Figuur 24). De bevindingen zijn vergelijkbaar voor de zeven RES-regio's (zie Figuur 25).

Figuur 24. Gewenste betrokkenheid bij besluitvorming over energietransitie op verschillende niveaus (van 1 'heel niet' tot 7 'heel wel').

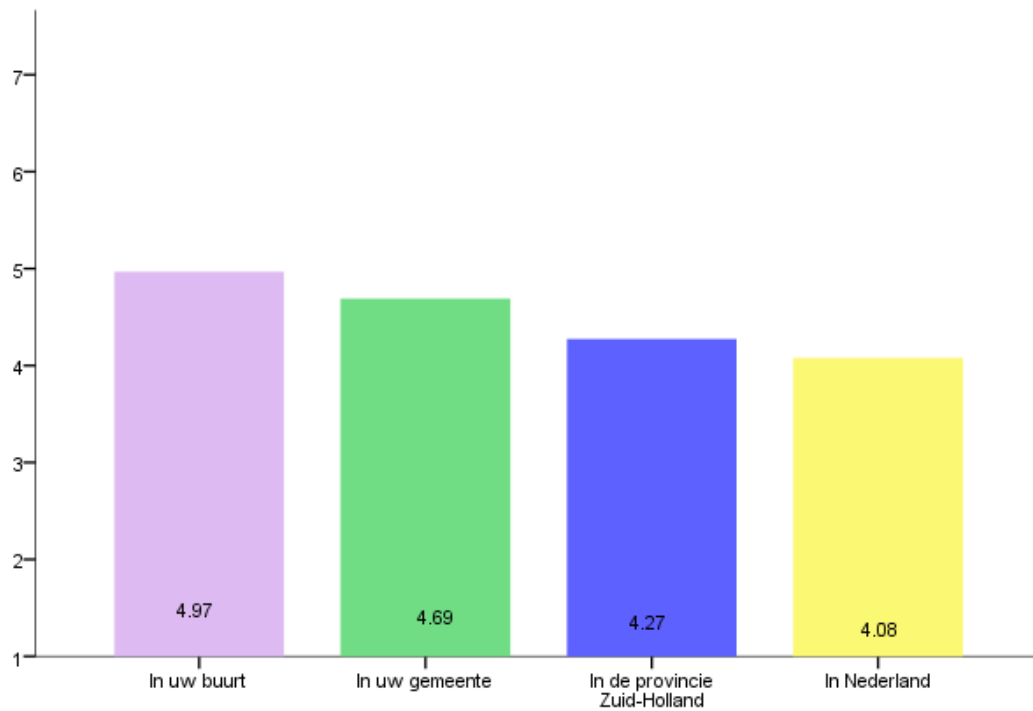
Figuur 25. Gewenste betrokkenheid bij besluitvorming over energietransitie op verschillende niveaus in zeven RES-regio's (van 1 'heel niet' tot 7 'heel wel').

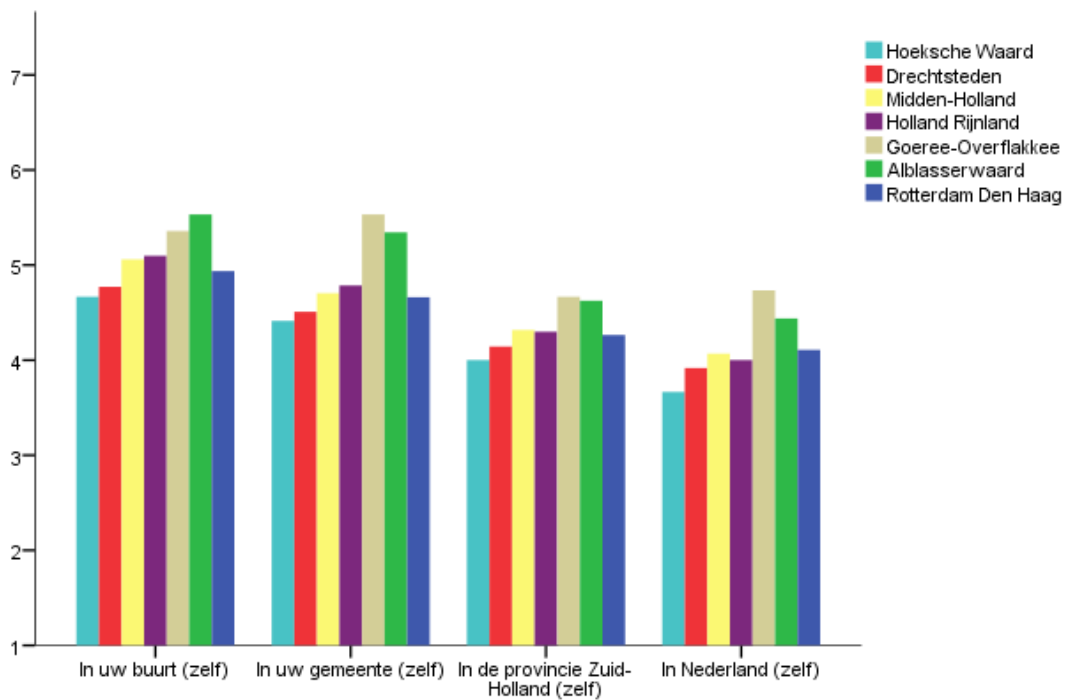
We hebben ook gevraagd in hoeverre mensen willen zichzelf betrokken moeten kunnen worden bij de besluitvorming over de energietransitie in Nederland, in de provincie Zuid-Holland, in hun gemeente, en in hun buurt (van 1 'helemaal niet' tot 7 'heel veel').

Men wil ook zelf het meest betrokken worden bij de besluitvorming op het lokale niveau (hun buurt en hun gemeente), vooral in hun buurt, en in mindere mate op het regionale (provincie Zuid-Holland) en nationale niveau (Nederland). De gemiddelde scores voor de wenselijkheid om betrokken te worden op alle niveaus liggen boven het middelpunt van de schaal (zie Figuur 26). Het lijkt erop dat de mensen het op prijs stellen dat het publiek kan deelnemen aan de besluitvorming, maar dat zij minder bereid zijn om zelf aan de besluitvorming deel te nemen. De bevindingen zijn vergelijkbaar voor de zeven RES-regio's (zie Figuur 27).

Figuur 26. Wens om deel te nemen aan de besluitvorming over energietransitie op verschillende niveaus (van 1 'heel niet' tot 7 'heel wel').

Figuur 27. Wens om zelf deel te nemen aan de besluitvorming over energietransitie op verschillende niveaus in zeven RES-regio's (van 1 'heel niet' tot 7 'heel wel').

6.5. Participatie in specifieke beslissingen van het project

We hebben de deelnemers verteld dat “Stelt u zich voor dat er een nieuw wind- of zonnepark komt in de provincie Zuid-Holland en dat bewoners betrokken kunnen worden bij **verschillende beslissingen** over het wind- of zonnepark.” We hebben gevraagd hoe mensen denken over het betrekken van de bewoners bij de verschillende beslissingen:

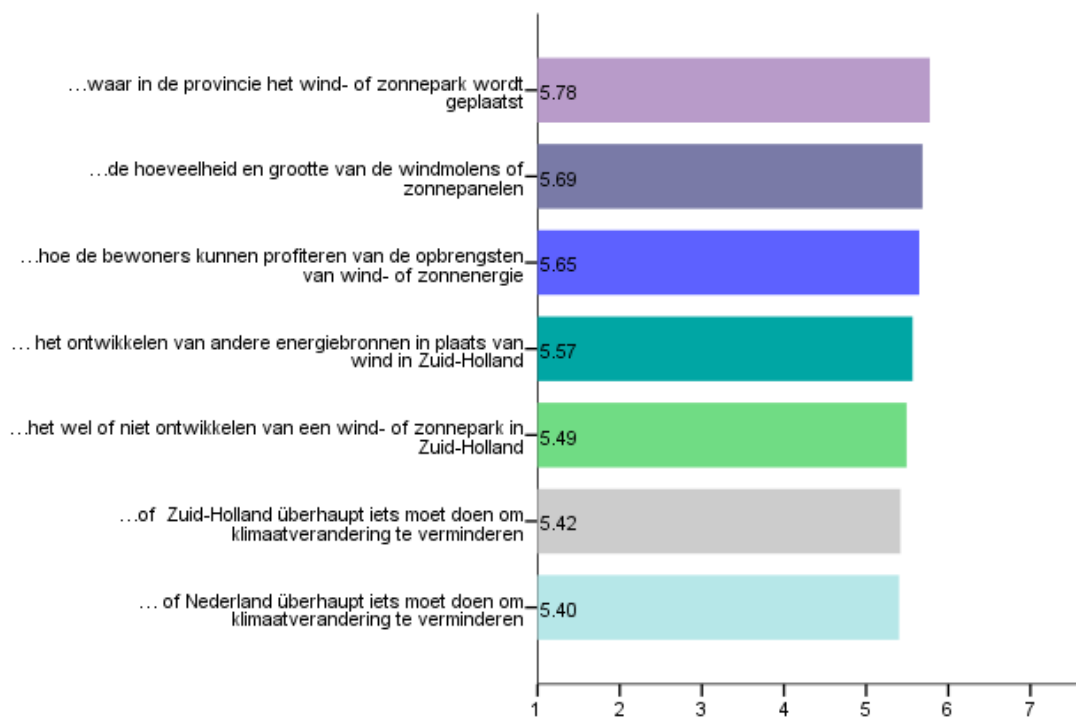
- *het wel of niet ontwikkelen van een wind- of zonnepark in Zuid-Holland,*
- *het ontwikkelen van andere energiebronnen in plaats van wind in Zuid-Holland,*
- *hoe de bewoners kunnen profiteren van de opbrengsten van wind- of zonnenergie,*
- *waar in de provincie het wind- of zonnepark wordt geplaatst,*
- *de hoeveelheid en grootte van de windmolens of zonnepanelen,*
- *of Nederland überhaupt iets moet doen om klimaatverandering te verminderen,*
- *of Zuid-Holland überhaupt iets moet doen om klimaatverandering te verminderen.*

Specifiek werden de deelnemers gevraagd om aan te geven hoe wenselijk (van 1 ‘helemaal niet wenselijk’ tot 7 ‘heel wenselijk’) en noodzakelijk (van 1 ‘helemaal niet noodzakelijk’ tot 7 ‘heel noodzakelijk’) ze het vinden om betrokken te zijn bij de verschillende beslissingen. De antwoorden op de vragen naar wenselijkheid en noodzaak hangen sterk samen, daarom hebben we deze samengevoegd tot één score voor wenselijkheid van de verschillende beslissingen.

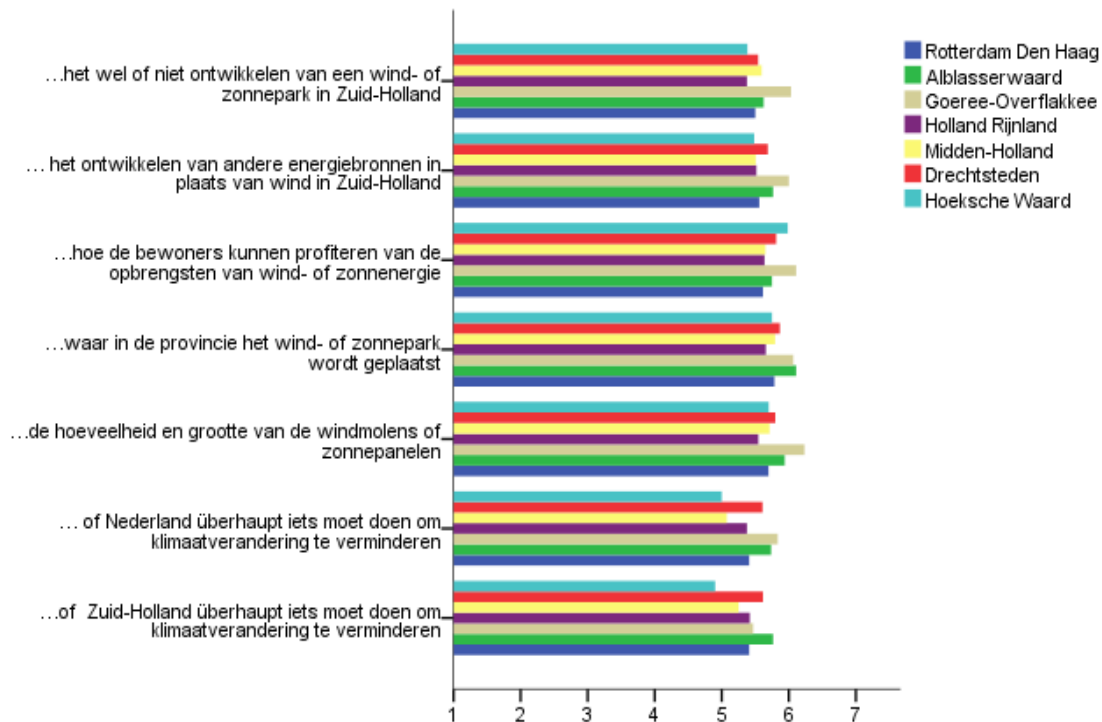
Deelnemers vinden het vooral wenselijk om mee te beslissen over waar in de provincie het wind- / zonnepark wordt geplaatst en de hoeveelheid en grootte van de windmolens / zonnepanelen, gevolgd door meet te kunnen beslissen over hoe de bewoners kunnen profiteren van de opbrengsten van wind- / zon-energie, het ontwikkelen van andere energiebronnen in plaats van wind/zon in Zuid-Holland, het wel of niet ontwikkelen van een wind- / zonnepark in Zuid-Holland, en of Zuid-

Holland en Nederland überhaupt iets moeten doen om klimaatverandering tegen te gaan (zie Figuur 28). De bevindingen zijn vergelijkbaar voor de zeven RES-regio's (zie Figuur 29).

Figuur 28. Wenselijkheid van betrekken van de bewoners bij deze verschillende beslissingen (van 1 'helemaal niet wenselijk' en 'helemaal niet noodzakelijk' tot 7 'heel wenselijk' en 'heel noodzakelijk') en noodzakelijk (van 1 'helemaal niet noodzakelijk' tot 7).

Figuur 29. Participatie bij verschillende beslissingen in zeven RES-regio's.

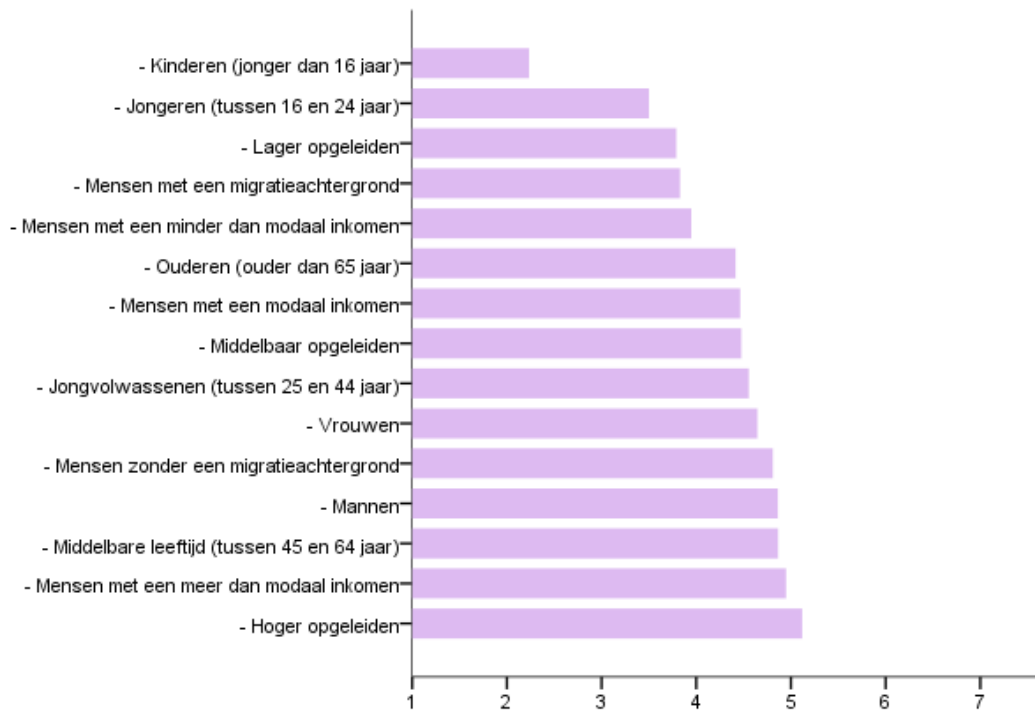
6.6. Vertegenwoordiger van verschillende maatschappelijke groepen in publieke participatie

Uit het onderzoek blijkt dat niet alle maatschappelijke groepen even gemakkelijk te betrekken zijn bij besluitvorming (Squintani & Schoukens 2019). We hebben gevraagd in hoeverre mensen vinden dat onderstaande maatschappelijke groepen (bijv. Kinderen, jongeren, mannen, hoer opgeleiden)

vertegenwoordigd zijn in de besluitvorming over de energietransitie in Zuid-Holland (van 1 'helemaal niet' tot 7 'helemaal wel').

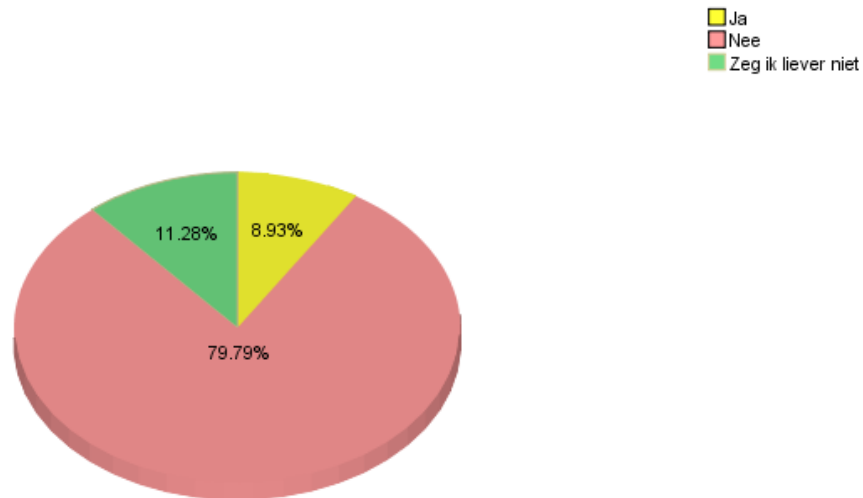
Deelnemers vinden dat vooral hoger opgeleiden, mensen met een meer dan modaal inkomen en middelbare leeftijd (tussen 45 en 64 jaar) vertegenwoordigd zijn in de besluitvorming over de energietransitie in Zuid-Holland. Tegelijkertijd vinden deelnemers dat kinderen (jonger dan 16 jaar), jongeren (tussen 16 en 24 jaar) en lager opgeleiden het minst vertegenwoordigd zijn in de besluitvorming over de energietransitie in Zuid-Holland (zie Figuur 30).

Figuur 30. Huidige vertegenwoordiger in publieke participatie in provincie Zuid-Holland (van 1 'helemaal niet' tot 7 'helemaal wel').

We hebben gevraagd of mensen zich zelf zien als lid van een groep (of meerdere groepen) die ondervertegenwoordigd zou kunnen zijn in de besluitvorming over de energietransitie in Zuid-Holland. Ze konden kiezen uit ja, nee, of zeg ik liever niet. Uit de resultaten blijkt dat het overgrote deel van de deelnemers vindt dat zij niet tot de ondervertegenwoordigde groepen behoren (zie Figuur 31).

Figuur 31. Ziet u uzelf als lid van een groep (of meerdere groepen) die ondervertegenwoordigd zou kunnen zijn?.

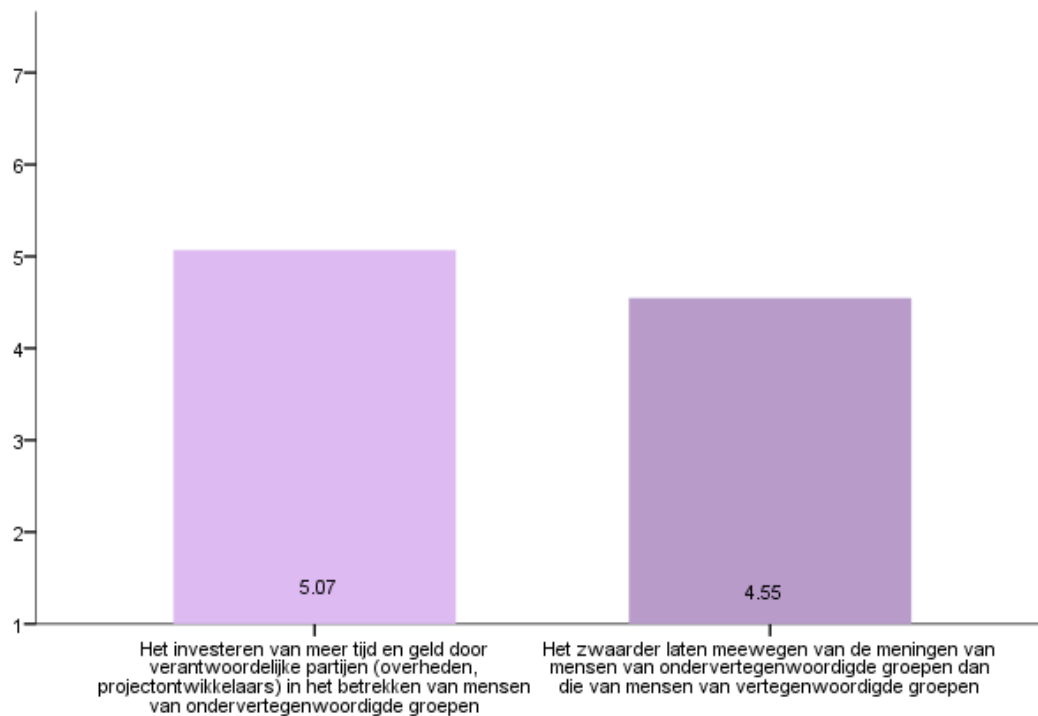

We hebben gevraagd in hoeverre mensen vinden dat extra maatregelen wenselijk en noodzakelijk zijn om ondervertegenwoordigde maatschappelijke groepen meer te betrekken bij de energietransitie in Zuid-Holland. In het bijzonder hebben we gevraagd “Het **investeren van meer tijd en geld** door verantwoordelijke partijen (overheden, projectontwikkelaars) in het betrekken van mensen van ondervertegenwoordigde groepen vind ik...” en “Het **zwaarder laten meewegen van de meningen** van mensen van ondervertegenwoordigde groepen dan die van mensen van vertegenwoordigde groepen vind ik...”. Specifiek werden de deelnemers gevraagd om aan te geven hoe wenselijk (van 1 ‘helemaal niet wenselijk’ tot 7 ‘heel wenselijk’) en noodzakelijk (van 1 ‘helemaal niet noodzakelijk’ tot 7 ‘heel noodzakelijk’) ze extra maatregelen vinden. De antwoorden op de vragen naar wenselijkheid en noodzaak hangen sterk samen, daarom hebben we deze samengevoegd tot één score voor wenselijkheid van deze extra maatregelen.

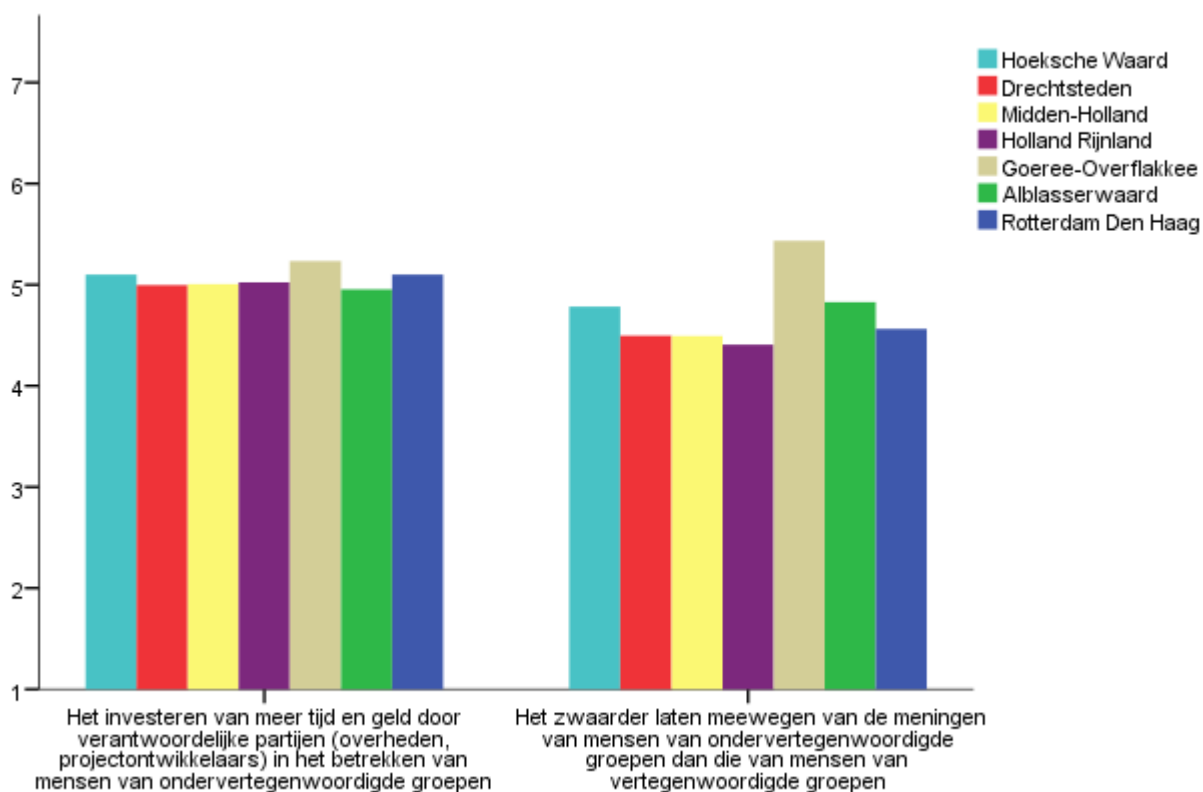
Over het algemeen genomen vinden deelnemers het investeren van meer tijd en geld door verantwoordelijke partijen (overheden, projectontwikkelaars) in het betrekken van mensen van ondervertegenwoordigde groepen wenselijk. Het

overgrote deel van de deelnemers vindt het zwaarder laten meewegen van de meningen van mensen van ondervertegenwoordigde groepen dan die van mensen van vertegenwoordigde groepen ook wenselijk (zie Figuur 32). De bevindingen zijn vergelijkbaar voor de zeven RES-regio's (zie Figuur 33).

Figuur 32. Wenselijk en noodzakelijk voor extra maatregelen.

Figuur 33. Wenselijk en noodzakelijk voor extra maatregelen in zeven RES-regio's.

6.7. Relatie tussen waarden en oordelen over publieke participatie

Uit de resultaten blijkt dat vooral mensen met sterke biosferische, altruïstische en hedonische waarden het wenselijk vinden om inwoners in alle fases te betrekken in de besluitvorming over de energietransitie, namelijk bij de ontwikkeling van algemene energievisies, regionale energiestrategieën, en concrete energieprojecten. Interessant is dat de sterkere egoïstische waarden samenhangen met een lagere wenselijkheid voor participatie op regionale energiestrategieën en concrete energieprojecten.

Hetzelfde geldt voor de bereidheid van mensen om zelf betrokken te zijn bij de besluitvorming over energietransitie. Hoe sterker de biosferische, altruïstische, hedonische en ook egoïstische waarden, hoe meer men betrokken wil worden bij de besluitvorming over de energietransitie, zowel in hun buurt als in hun gemeente, de provincie Zuid-Holland, en in Nederland. Dit suggereert dat vooral mensen die de

natuur en het milieu, mensen het welzijn van anderen en ook zelf belangrijk vinden, mensen het eigen gericht belangrijk vinden, en mensen het eigen comfort en plezier belangrijk vinden, zijn om mee te besluiten over energietransitie (zie Tabel 6, 7).

Tabel 6. Pearson correlaties tussen waarden en wenselijkheid van publieke participatie in verschillende fasen van besluitvorming

	Algemene visies	Regionale strategieën	Concrete projecten
Altruïstische	.230**	.251**	.276**
Biosferische	.230**	.232**	.243**
Egoïstische	-.020	-.068**	-.075**
Hedonische	.093**	.095**	.125**

Note: ** $p < .001$

Tabel 7. Pearson correlaties tussen waarden en wens om deel te nemen aan de besluitvorming over energietransitie op verschillende niveaus

	In Nederland	In de provincie Zuid-Holland	In uw gemeente	In uw buurt
Altruïstische	.098**	.141**	.156**	.159**
Biosferische	.133**	.164**	.165**	.163**
Egoïstische	.150**	.148**	.112**	.096**
Hedonische	.053*	.087**	.080**	.092**

Note: * $p < .05$, ** $p < .001$

Conclusies

Gezien het belang van publieke acceptatie voor het stimuleren van de energietransitie in de provincie Zuid-Holland, heeft de Rijksuniversiteit Groningen onderzoek gedaan naar de mening van de inwoners van de provincie over de energietransitie. Hieronder worden de belangrijkste conclusies van dit onderzoek beschreven.

De meningen over klimaatverandering en energietransitie. In het algemeen is het overgrote deel van de deelnemers ervan overtuigd dat klimaatverandering bestaat, dat menselijk handelen een belangrijke oorzaak is van klimaatverandering, en dat klimaatverandering negatieve gevolgen zal hebben. Een minderheid van de deelnemers gelooft niet in klimaatverandering of in de menselijke oorzaken van klimaatverandering, of verwacht dat klimaatverandering positieve gevolgen zal hebben. De resultaten laten dus zien dat mensen al geloven dat klimaatverandering bestaat en ze beschouwen de energietransitie als nodig. Dit suggereert dat meer informatie verstrekken over klimaatverandering en de noodzaak van de energietransitie zijn waarschijnlijk niet de belangrijkste factoren die publieke acceptatie van de energietransitie verder zullen beïnvloeden.

Acceptatie energiebronnen. Men vindt hernieuwbare energiebronnen redelijk acceptabel. Dit geldt vooral voor zonnepanelen op daken, gevolgd door energie uit restwarmte van industrie, energie uit aardwarmte (geothermie), energie uit waterwarmte (aquathermie), windmolens op zee, zonneparken, windmolens op land en biomassa. Acceptatie voor kernenergie is minder acceptabel dan hernieuwbare energiebronnen (behalve biomassa), maar niet zeer laag. De acceptatie van windmolens op land is het hoogst in de RES-regio's Alblasserwaard en Drechtsteden, en het laagst was in de RES-regio's Rotterdam Den Haag en Goeree-Overflakkee. De acceptatie van zonneparken is ook het hoogst in de RES-regio's Alblasserwaard en Drechtsteden, en het laagst in de RES-regio's Midden-Holland en Holland Rijnland.

Uit de resultaten blijkt dat de acceptatie van windmolens op land en zonnevelden

hoger zou kunnen zijn als er aan verschillende voorwaarden werd voldaan. Men vindt het ontwikkelen van windenergie/zonnevelden op land het meest acceptabel als dat ertoe leidt dat inwoners schone energie kunnen gebruiken, als de kosten en baten eerlijk worden verdeeld tussen rijke en minder rijke mensen, en als inwoners betrokken worden bij de besluitvorming. Slechts een minderheid van de deelnemers geeft aan dat windmolens op land nooit acceptabel zijn.

Naarmate men sterkere biosferische, altruïstische en hedonische waarden heeft, vindt men hernieuwbare energiebronnen acceptabeler. Met andere woorden: hoe belangrijker mensen de natuur en het milieu en het welzijn van anderen vinden, hoe acceptabeler ze hernieuwbare energiebronnen vinden. Sterkere biosferische en altruïstische waarden hangen ook samen met positievere oordelen over acceptatie van windenergie op land/zonnevelden wanneer er aan verschillende voorwaarden wordt voldaan, vooral als bewoners schone energie kunnen gebruiken, de kosten en baten eerlijk worden verdeeld tussen rijke en minder rijke mensen, en bewoners betrokken worden bij besluitvorming. Hoe sterker hun egoïstische waarden, dus hoe belangrijker mensen hun eigen belang vinden, hoe acceptabeler mensen windmolens (maar niet zonnevelden) op land vinden als bewoners financiële voordelen ontvangen. Mensen met sterkere egoïstische waarden zijn ook meer van mening dat windmolens op land/zonnevelden in de provincie Zuid-Holland nooit acceptabel zijn.

Nader onderzoek kan zich richten op de vraag welke soort zonnevelden en/of windparken op land (bijv. hoe groot, hoeveel windmolens en hoe hoog) het meest acceptabel zijn. Dit kan onderzocht worden door bijvoorbeeld aan deelnemers verschillende soorten windmolens en/of zonnevelden te laten zien (bijv. met behulp van virtual reality) en vragen hoe ze over deze windmolens en/of zonnevelden oordelen en hoe acceptabel ze hen vinden. Naast de windturbines en zonnepanelen zelf, is het ook belangrijk te begrijpen hoe ze worden ontwikkeld en welke gevolgen ze hebben voor de mensen; verder onderzoek zou kunnen nagaan aan welke voorwaarden de projecten moeten voldoen om met succes te kunnen worden ontwikkeld.

Emoties. Uit onze bevindingen blijkt dat men geen sterke negatieve emoties ervaart als men denkt aan windmolens op land en zonnevelden in de provincie Zuid-Holland. Men ervaart iets meer positieve emoties, maar ook deze zijn gemiddeld niet sterk. In sommige gevallen of bij sommige mensen kan het opwekken van zonne- en/of windenergie op land wel sterkere emoties oproepen, bijvoorbeeld omdat men negatief oordeelt over een specifiek project. Dit onderzoek werd uitgevoerd om na te gaan hoe inwoners van de provincie Zuid-Holland over het algemeen denken over de energietransitie; we streefden naar een representatieve steekproef en het was niet ons doel om specifieke voorstanders of tegenstanders van specifieke energieprojecten te benaderen. Nader onderzoek zou verder kunnen verklaren onder welke omstandigheden emoties sterker zouden kunnen zijn.

Vertrouwen. Over het algemeen is het vertrouwen in de betrokken partijen niet heel hoog, maar de scores zijn wel hoger dan het middelpunt van de schaal. De bevindingen suggereren dat het belangrijk is om lokale overheden actief te betrekken bij energietransitie, omdat men meer vertrouwen heeft in deze partijen dan in de Rijksoverheid. Verder is het belangrijk om meer vertrouwen op te bouwen door te investeren in betere relaties met de lokale gemeenschap met betrekking tot de energietransitie. Uit ons eerdere onderzoek blijkt dat vertrouwen belangrijk is voor de acceptatie van hernieuwbare-energieprojecten - het zou zelfs even belangrijk kunnen zijn als de publiek participatie (Liu et al., 2019). Daarom is het belangrijk dat de betrokken partijen het vertrouwen van het publiek vergroten, met name het vertrouwen dat de agent integer is (Liu et al., 2020).

Publieke participatie. Uit de resultaten blijkt dat men vooral betrokken wil worden bij de besluitvorming over concrete projecten bij hen in de buurt, en meer bij besluitvorming op het lokale niveau dan op het regionale en nationale niveau. Echter, op het niveau van specifieke projecten zijn veel beslissingen al genomen tijdens het vaststellen van visies en plannen. Hierdoor kunnen bepaalde randvoorwaarden voor projecten al vaststaan, wat de invloed van mensen op de besluitvorming kan inperken (Perlaviciute & Squintani, 2020). Als mensen gaan participeren in de

besluitvorming, maar alleen onbelangrijke beslissingen kunnen beïnvloeden, kan dit weerstand oproepen (Liu, Bouman, Perlaviciute, & Steg, 2019). Verder laten de resultaten zien dat men publieke participatie in verschillende fases en op verschillende vormen wenselijk vindt, maar dat men denkt dat mensen op dit moment nauwelijks worden betrokken bij de besluitvorming. Dit suggereert dat er een discrepantie kan ontstaan tussen wat men verwacht van publieke participatie en hoe men de publieke participatie daadwerkelijk ervaart. Dit roept belangrijke vragen op over hoe mensen beter betrokken kunnen worden bij besluitvorming over de energietransitie.

Als het gaat over specifieke projecten, vinden deelnemers het vooral wenselijk om mee te beslissen over waar in de provincie het wind- of zonnepark wordt geplaatst en over de hoeveelheid en grootte van de windmolens of zonnepanelen, gevolgd door hoe de bewoners kunnen profiteren van de opbrengsten van wind- of zonnenergie. De resultaten suggereren dat deze onderwerpen belangrijk zijn voor mensen om te bespreken als zij deelnemen aan de besluitvorming. Het kan zijn dat sommige van deze beslissingen zijn al genomen vroeger in de besluitvorming (bijv. waar in de provincie het wind- of zonnepark wordt geplaatst) – publieke participatie kan worden ervaren als nep participatie als mensen geen invloed meer kunnen uitoefenen op zulke beslissingen.

Deelnemers vinden dat vooral hoger opgeleiden, mensen met een meer dan modaal inkomen en middelbare leeftijd (tussen 45 en 64 jaar) vertegenwoordigd zijn in de besluitvorming over de energietransitie in Zuid-Holland. Tegelijkertijd vinden deelnemers dat kinderen (jonger dan 16 jaar), jongeren (tussen 16 en 24 jaar) en lager opgeleiden het minst vertegenwoordigd zijn in de besluitvorming over de energietransitie in Zuid-Holland. Het overgrote deel van de deelnemers vindt extra maatregelen wenselijk en noodzakelijk om ondervertegenwoordigde maatschappelijke groepen meer te betrekken bij de besluitvorming over de energietransitie in Zuid-Holland. Bijvoorbeeld, men vindt het wenselijk dat verantwoordelijke partijen (overheden, projectontwikkelaars) meer tijd en geld

investeren in het betrekken van mensen uit ondervertegenwoordigde groepen, en dat de meningen van mensen uit ondervertegenwoordigde groepen het zwaarder meewegen in de besluitvorming dan die van mensen uit vertegenwoordigde groepen, hoewel zij niet denken dat zij zelf ondervertegenwoordigd zijn.

Uit de bevindingen blijkt dat hoe sterker hun biosferische, altruïstische, hedonische en egoïstische waarden, hoe meer mensen bereid zijn om betrokken te zijn bij het besluitvormingsproces over de energietransitie. Dit wijst erop dat het belangrijk is mensen met verschillende waarden bij de besluitvorming te betrekken.

Vergelijking tussen de provincie Zuid-Holland en de provincie Groningen. We hebben in 2019 ook een soortgelijke studie uitgevoerd in de provincie Groningen. Het rapport voor de provincie Groningen vindt u hier: <https://www.rug.nl/about-ug/organization/collaboration/research-collaboration/onderzoekenergietransitie/documenten/report-mening-over-energietransitie-groningen-27-02-2019v8.pdf>. Er waren nogal wat verschillen tussen de studies in Groningen en Zuid-Holland (bijv. gegevens verzameld in verschillende jaren, deelnemers betrokken via verschillende routes, we hebben niet gekeken naar zonnevelden in Groningen), waardoor de vergelijking minder goed uitvoerbaar is. Echter, het is interessant om te kijken in hoeverre zijn de resultaten van Groningen en Zuid-Holland vergelijkbaar.

In het algemeen is het overgrote deel van de deelnemers uit de provincie Groningen en de provincie Zuid-Holland ervan overtuigd dat klimaatverandering bestaat, dat menselijk handelen een belangrijke oorzaak is van klimaatverandering, en dat klimaatverandering negatieve gevolgen zal hebben. Deelnemers aan beide studies vinden hernieuwbare energiebronnen redelijk acceptabel. In Groningen was er meer weerstand tegen kernenergie. Bovendien, mensen in beide provincies ervaren geen sterke negatieve emoties bij windmolens op land, maar ook geen zeer sterke positieve emoties. In beide studies verwachtten de mensen positieve algemene gevolgen en iets minder positieve lokale gevolgen van windenergieprojecten. Verder, uit de resultaten blijkt dat deelnemers uit de provincie Groningen en de provincie

Zuid-Holland vooral betrokken wil worden bij de besluitvorming over concrete projecten bij hen in de buurt, en meer bij besluitvorming op het lokale niveau dan op het regionale en nationale niveau.

References

- Heath, Y., & Gifford, R. (2006). Free-market ideology and environmental degradation: The case of belief in global climate change. *Environment & Behavior, 38*(1), 48-71.
- Hornsey, M. J., Harris, E. A., Bain, P. G., & Fielding, K. S. (2016). Meta-analyses of the determinants and outcomes of belief in climate change. *Nature Climate Change, 6*(6), 622.
- Huijts, N. M., Molin, E. J., & Steg, L. (2012). Psychological factors influencing sustainable energy technology acceptance: A review-based comprehensive framework. *Renewable and Sustainable Energy Reviews, 16*(1), 525-531.
- Liu, L., Bouman, T., Perlaviciute, G., & Steg, L. (2019) "Effects of trust and public participation on acceptability of renewable energy projects in the Netherlands and China". *Energy Research and Social Science*.
- Liu, L., Bouman, T., Perlaviciute, G., & Steg, L. (2020). Effects of competence-and integrity-based trust on public acceptability of renewable energy projects in China and the Netherlands. *Journal of Environmental Psychology, 67*, 101390.
- Perlaviciute, G., & Steg, L. (2014). Contextual and psychological factors shaping evaluations and acceptability of energy alternatives: integrated review and research agenda. *Renewable and Sustainable Energy Reviews, 35*, 361-381.
- Perlaviciute, G., & Steg, L. (2015). The influence of values on evaluations of energy alternatives. *Renewable Energy, 77*, 259-267
- Perlaviciute, G., Steg, L., Contzen, N., Roeser, S., & Huijts, N. (2018). Emotional responses to energy projects: Insights for responsible decision making in a sustainable energy transition. *Sustainability, 10*(7), 2526.
- Sibley, C.G., & Kurz, T. (2013). A model of climate belief profiles: How much does it matter if people question human causation? *Analyses of Social Issues and Public Policy, 13*(1), 245-261.

Squintani, L. & Schoukens, H., (2019). Towards equal opportunities in public participation in environmental matters in the European Union. In Squintani, L., Darpö, J., Lavrysen, L. & Stoll, P-T. (eds.). *Managing Facts and Feelings in Environmental Governance*. Edward Elgar Publishing, p. 22-52.

Vrieling, L., Perlaviciute, G., & Steg, L. (2018). Uw mening over gaswinning uit het Groningen-gasveld. Rapportage Vragenlijstonderzoek Fase 5. Verkrijgbaar op <https://www.rug.nl/gmw/psychology/onderzoekgaswinning/news-archive/180717-onderzoeksresultaten5>

Walker, C., & Baxter, J. (2017). Procedural justice in Canadian wind energy development: a comparison of community-based and technocratic siting processes. *Energy Research & Social Science*, 29, 160-169.